

Testimonium fidei

Časopis pre teológiu a katechetiku

Číslo 2

Ročník 10 (2022)

Testimonium fidei

Časopis pre teológiu a katechetiku

Číslo 2

Ročník 10 (2022)

Vydáva:

Katedra teológie a katechetiky
PF UMB v Banskej Bystrici

Zodpovedný redaktor:

Peter Málík, MPhil., PhD.

Redakčná a recenzná rada:

Doc. PhDr. Slavomír Krupa, PhD.
Doc. ThDr. Albín Masarik, PhD.
Doc. PaedDr. ThDr. Monika Zaviš, PhD.
Doc. PaedDr. Viktória Šoltésová
Prof. ThDr. Pavel Hanes, PhD.
Prof. PaedDr. Dana Hanesová, PhD.
Prof. PhDr. ThDr. PaedDr. Imrich Peres, PhD.
Prof. ThDr. Pavel Procházka, PhD.
Prof. PaedDr. PhDr. ThDr. Pavol Tománek, PhD.
Prof. ThDr. Anton Tyrol, PhD.

Obálka: Mgr. Sámuel Peres, PhD.

Adresa reakcie:

Testimonium fidei
Katedra teológie a katechetiky PF UMB
Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica
Tel/fax: 048/4171148
Email: testimonium.fidei@gmail.com

*Časopis vychádza dvakrát ročne.
Za jazykovú stránku zodpovedajú autori.
Nevyžiadané rukopisy nevraciam a nearchivujeme.*

ISSN 1339-3685

EAN 9771339368000 32

IČO vydávateľa: IČO 30 232 295

Evidenčné číslo: EV 4820/13

Dátum vydania elektronického periodika: december 2022

Obsah

Peter MÁLIK: *Na úvod* 5

Štúdie

Maroš MILÁN, Pavel HANES: *Konšpiračné teórie medzi evanjelikálmi* 6

Dana HANESOVÁ, Libny H. DUBREUZE: *Dopad COVID-19 pandémie na náboženskú výchovu a religiózny rozvoj detí* 18

Martin TURČAN: *K problému trvalej verzus dočasnej platnosti prikázania o dni odpočinku (v kontexte Gn 2,2–3 a Mk 2,27)*..... 31

Pavel HANES: *Oswald Chambers – teológ evanjelikálnej spirituality* 50

Contents

Peter MÁLIK: *Editorial* 5

Studies

Maroš MILÁN, Pavel HANES: *Conspiracy theories among evangelicals* 6

Dana HANESOVÁ, Libny H. DUBREUZE: *Impact of the COVID-19 pandemic on religious education and religious development of children* 18

Martin TURČAN: On the problem of perpetual versus temporary validity of the the day of rest commandment (in the context of Gn 2,2–3 and Mk 2,27)..... 31

Pavel HANES: Oswald Chambers – Theologian of evangelical spirituality..... 50

Na úvod

Na sklonku roka 2022 prinášame čitateľom druhé číslo jubilejného, desiateho ročníka časopisu *Testimonium Fidei*. Rôznorodosť tém a multidisciplinaritu, ktoré sú pre toto periodikum príznačné, možno badať aj v tomto čísle. Na pomedzí spoločenských vied a teológie sa pohybujú prvé dva články. V úvodnej štúdií Milán a Hanes skúmajú príčiny šírenia konšpiračných teórií v evanjelikálnom prostredí. Druhou v poradí je analýza dopadu pandémie COVID-19 na náboženskú výchovu a vývoj detí z pera Hanesovej a Dubreuzeho. Oba články sú relevantné práve v týchto dňoch, keď cirkev a spoločnosť pociťujú polymymforné následky pandémie zatiaľ čo sa od februára tohto roku musia vysporadúvať s novou krízou vyplývajúcej z ilegálnej ruskej invázie na Ukrajinu. Informačný chaos a s ním spojené konšpiračné myslenie je bohužiaľ pevnou súčasťou dnešného diskurzu a cirkev potrebuje hľadať spôsoby, ako túto problematiku náležite uchopiť. Tretí článok tohto vydania je biblicko-teologickou štúdiou konceptu dňa odpočinku. Na základne svojej analýzy Turčan predstavuje deň odpočinku ako inštitút, ktorého platnosť pretrváva aj v období Novej Zmluvy. Na záver Hanes predstavuje základné kontúry diela Oswalda Chambersa a jeho relevanciu pre evanjelikálneho kresťana na Slovensku, kde je menej známe ako by si zasluhovalo.

Zostavovateľ: *Peter Málík, MPhil., PhD.*

Štúdie

Konšpiračné teórie medzi evanjelikálmi

Maroš MILÁN, Pavel HANES

Abstrakt

V posledných rokoch sa v celej spoločnosti rozmohli konšpiračné teórie a zasiahli ľudí v každej sociálnej skupine. V súčasnosti už existuje predstava o všeobecných príčinách ich šírenia, no cieľom tohto článku je sa pozrieť na špecifické príčiny šírenia konšpiračných teórií v evanjelikálnych cirkvách.

Kľúčové slová: konšpiračná teória, evanjelikalizmus, Ježiš Kristus, mystérium

Abstract

In recent years, conspiracy theories have spread throughout society and affected people in every social group. At present, we already have an idea of the general causes of their spread, but the aim of this article is to look at the specific causes of the spread of conspiracy theories in evangelical churches.

Keywords: conspiracy theory, evangelicalism, Jesus Christ, mystery

Pandémia Covidu-19 a vojna na Ukrajine jasne ukázali, že konšpiračné teórie sa šíria azda v každej sociálnej skupine. Žiadna vrstva obyvateľstva im nedokáže byť stopercentne odolná. Takže aj v evanjelikálnych cirkevných zboroch nachádzame ľudí, ktorí sú silnými zástancami, či obeťami konšpiračných teórií. To je pre cirkev, ktorá sa snaží o transparentné fungovanie a hlásanie pravdy, veľký problém.

Na jednej strane sa cirkev snaží hlásať jasnú pravdu evanjelia, že Ježiš Kristus zomrel za hriechy ľudstva – v Kristovej osobe je spása a skrze kríž

a zmŕtvychvstanie Kristus dostal právomoc aj nad súčasným svetom (Matúš 28,18). Na strane druhej sa aj v cirkvi nachádzajú ľudia, ktorí sú presvedčení o existencii nejakej utajenej skupiny, ktorá vládne nad svetom. A teda všetko zlé čo sa deje, deje sa podľa jej ľubovôle. Akoby Boh nemal na nich dosah. Konšpiračné teórie sa preto často dostávajú do priameho protikladu s evanjeliom, ktoré cirkev zvestuje. Niektorí ľudia si podľa svojej ľubovôle (často zamieňanej s podnetom Ducha Svätého) tieto dva rozdielne postoje dokážu rôznymi cestami „harmonizovať“. No v akejkol'vek harmonizácii oboch názorov môžeme badať, že vždy v nej dochádza k jasnému obchádzaniu viery v Božiu suverénnu vládu nad svetom.

V tomto článku sa chceme sústrediť na príčiny šírenia takých konšpiračných teórií, ktoré považujeme za špecifické pre evanjelikálne cirkvi v Slovensku. Článok sa tak pokúsi odpovedať na otázky ako sú napr.: „Aké sú príčiny šírenia konšpiračných teórií v evanjelikálnom prostredí?“, a „Aká je možná prevencia pred ich šírením v cirkvi?“

1. Definícia konšpiračných teórií

Na začiatok si musíme ujasniť a definovať čo budeme rozumieť pod výrazom konšpiračná teória. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že tento pojem nás sprevádza len od obdobia studenej vojny, ktorá skončila rozpadom Sovietskeho zväzu r. 1991. Prvé zaznamenané použitie výrazu „konšpiračná teória“ pochádza už z roku 1863 a nachádza sa v článku Charlesa A. Bristeda v novinách *The New York Times*.¹ Výraz sa v bežnom hovorom jazyku spopularizoval až v roku 1964 v USA vďaka kontroverzii s dianím okolo kauzy Water Gate, v ktorej figuroval Richard Nixon.² V tomto konkrétnom prípade neostalo len pri akejsi tajomnej teórii, ale potvrdila sa ako skutočná politická konšpirácia.

Napriek tomu je dosť problematické jasne definovať, čo sa pod týmto pojmom presne rozumie. Snahe o systematickú definíciu prekáža časté pejoratívne užívanie tohto slovného spojenia. Často sa tak označujú kontroverzné názory a snahy politickej, ekonomickej, vedeckej či akejkol'vek inej názorovej protistrany. V bežnom živote ľudia zvyknú označovať ako

¹ First use of “conspiracy theory” by Charles Astor Bristed. In: *The New York Times* [online]. 1863 [cit. 08.05.2022]. Dostupné na internete:

<https://www.newspapers.com/clip/96772461/first-use-of-conspiracy-theory-by/>

² DEHAVEN-SMITH, L. *Conspiracy Theory in America*. Austin: University of Texas Press, 2013, str. 3

konšpiračné teórie názory, s ktorými zásadne nesúhlasia. Takéto zneužívanie slovného spojenia komplikuje vytvorenie stabilnej a vedecky použiteľnej definície. Napriek tomu, je nevyhnutné pokúsiť sa zachytiť esenciu toho, čo označujeme výrazom „konšpiračná teória“, ak chceme komunikovať nejakú zrozumiteľnú analýzu spoločenskej situácie.

Jednu z definícií konšpiračnej teórie nachádzame v *Britannica Dictionary*, kde je opísaná ako „teória, ktorá vysvetľuje alebo situáciu ako výsledok tajného plánu zvyčajne mocných ľudí alebo skupín.“³ V tomto prípade ide len o definíciu slova „konšpirácia“, v ktorom je skryté slovo „teória.“ Definícia však nezachytáva esenciu toho, čo z „bežnej“ konšpirácie robí konšpiračnú teóriu. Takýchto chýb sa dopúšťajú aj ďalšie slovníky, napríklad aj *Webster's Dictionary*.⁴ O niečo lepšiu definíciu ponúka *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, keď konšpiračnú teóriu definuje ako „presvedčenie, že za udalosť je zodpovedná tajná, no mocná organizácia.“⁵ V tejto definícii sa výraz „teória“ vysvetľuje ako presvedčenie. Ide o celkom dobrú definíciu pre rýchle pochopenie, no nepovažujeme ju za dostatočnú pre naše potreby, keďže vysvetliť pojem „teória“ slovom „presvedčenie“ nie je celkom výstižné. Napríklad bunková teória je dnes dôležitým pilierom biológie. No len ťažko by sme dnes hľadali biológa, ktorý by túto teóriu bral len ako svoje presvedčenie. Svetlo do otázky ako definovať teóriu v slovnom spojení konšpiračná teória vnáša David Coady v diele *Conspiracy Theories: The Philosophical Debate*.

Coady najskôr slovné spojenie konšpiračná teória rozdelil na dve slová. Každé z týchto slov definoval samostatne a následne definoval aj celé slovné spojenie. Keďže definíciu slova konšpirácia sme už prebrali vyššie podľa viacerých slovníkov, pozrieme sa tu len na Coadyho definíciu pojmu „teória“. Coady hovorí „Teórie by sa mali chápať jednoducho ako postulované vysvetlenia. Povedať, že niečo je teória, nehovorí nič o epistemickom stave veci. Môže to byť určite pravda, určite nepravda, alebo to môže byť kdekoľvek v spektre medzi týmito dvoma extrémami.“⁶ Coadyho definícia slovného spojenia

³ Conspiracy theory Definition & Meaning | Britannica Dictionary. In: [cit. 08.05.2022]. Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/dictionary/conspiracy-theory>

⁴ Definition of CONSPIRACY THEORY. In: [cit. 09.05.2022]. Dostupné na internete: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/conspiracy+theory>

⁵ conspiracy-theory noun - Definition, pictures, pronunciation and usage notes | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com. In: [cit. 09.05.2022]. Dostupné na internete:

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/conspiracy-theory>

⁶ COADY, D. ed. *Conspiracy Theories: The Philosophical Debate*. London New York: Routledge, 2019, str. 2

konšpiračná teória je už trochu problematickejšia, pretože sa v skutočnosti skladá z dvoch definícií. Prvá znie: „Doterajšie diskusie naznačujú, že konšpiračná teória je jednoducho konšpiračným vysvetlením, a že vysvetlenie je konšpiračné, ak predpokladá skupinu činiteľov spolupracujúcich tajne, často, aj keď možno nie vždy, za zlým účelom.“⁷ Druhá definícia hovorí, že „konšpiračná teória je vysvetlenie, ktoré je v rozpore s vysvetlením, ktoré má v danom čase a na danom mieste oficiálny štatút.“⁸ definícií.

Tieto definície sú podľa neho súčasne pravdivé a zachytávajú rozdielny aspekt konšpiračných teórií. Takáto definícia je pre filozofické potreby možno dostačujúca, no v našom prípade potrebujeme jasnú uchopiteľnú definíciu, na ktorej môžeme ďalej budovať. Za takú definíciu považujeme tú, ktorú podávajú Joseph E. Uscinski a Joseph M. Parent v knihe *American Conspiracy Theories*. Podľa nich konšpiračná teória je „vysvetlenie historických, prebiehajúcich alebo budúcich udalostí, ktoré uvádza ako hlavný kauzálny faktor malú skupinu mocných osôb, sprisahancov, konajúcich v tajnosti pre svoj vlastný prospech proti všeobecnému blahu.“⁹ Túto definíciu považujeme za jasnú a dobre uchopiteľnú.

2. Cirkevné prostredie stigmatizovaného poznania

Ak by sme chceli sledovať len všeobecné príčiny šírenia konšpiračných teórií, potom by článok z vedeckého časopisu *Political Psychology* mohol byť pre nás veľmi dobrým zdrojom. Skupina autorov v článku *Understanding Conspiracy Theories* predstavuje a vysvetľuje niekoľko faktorov a motívov, ktoré ľudí vedú k preberaniu konšpiračných teórií. Psychologické faktory, epistemické, existenčné a sociálne motívy, demografické a politické faktory, ideológia a takzvané motivované zdôvodňovanie.¹⁰ Každý faktor a motív je v článku dobre rozpracovaný. No ako sme spomenuli v úvode nášho článku, naším cieľom nie je spoznávanie všeobecných príčin šírenia konšpiračných teórií ale príčiny špecifické pre evanjelikálne cirkvi.

⁷ COADY, D. ed., *Conspiracy Theories*, str. 2

⁸ COADY, D. ed., *Conspiracy Theories*, str. 2

⁹ USCINSKI, J.E., PARENT, J.M. *American Conspiracy Theories*. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2014, str. 32

¹⁰ DOUGLAS, K.M. et al. *Understanding Conspiracy Theories*. In: *Political Psychology* [online]. 2019, roč. 40, č. S1 [cit. 09.05.2022]. DOI: 10.1111/pops.12568

Prvú príčinu môžeme vidieť na úrovni evanjelikálneho zborového prostredia. Charlotte Ward a David Voas v článku *The Emergence of Conspirativity* predstavili webové hnutie, ktoré definovali ako „konspiratívne“.¹¹ Toto hnutie podporovalo vieru v konšpiračné teórie i alternatívnu spiritualitu. Ward a Voas tak opísali hnutie, ktoré spájalo náboženské presvedčenie s vierou v konšpiračné teórie a pred vedeckú obec znova predstavili otázku vzťahu medzi náboženstvom a konšpiračnými teóriami. Za reakciu na tento opis môžeme považovať analýzu Riccarda Ladiniho, ktorý analyzoval vzťah medzi individuálnou vierou a vierou v konšpiračnú teóriu Big Pharma. Big Pharma je skratka pre „abstraktnú entitu zloženú z korporácií, regulátorov, mimovládnych organizácií, politikov a často lekárov, teda všetkých s prstom v miliónoch koláči liekov na predpis.“¹² Ladini na svoju analýzu využíva údaje talianskeho vydania štúdie European Values Study – World Values Survey 2018. Na základe získaných údajov sa mu podarilo potvrdiť svoju hypotézu, že alternatívne viery, charakterizované vierou v reinkarnáciu, zvyšujú u ľudí vieru v konšpiráciu Big Pharma.

Tu musíme poznamenať, že evanjelikálni kresťania neveria v reinkarnáciu a preto by sa mohlo na prvý pohľad zdať, že Ladiniho analýza nevysvetľuje prečo by zborové prostredie evanjelikálnych cirkví malo byť príčinou šírenia konšpiračných teórií. No keď Ladini vysvetľuje prečo sú alternatívne viery faktorom zvyšujúci dôveru v Big Pharma, na zdôvodnenie používa výraz Michaela Barkuna „stigmatizované poznanie“¹³ teda poznanie, ktoré „oficiálne úrady vo všeobecnosti neprijímajú.“¹⁴ Práve vytváranie zborového prostredia, ktoré sa považuje za vlastníka akéhosi „stigmatizovaného poznania“ (nič všeobecne a vedecky uznávaného), môže členov cirkvi viesť bližšie ku konšpiračným teóriám. Medzi slovenskými evanjelikálmi existuje reálna hrozba, že si na cirkevných zboroch budú tvoriť prostredie takéhoto stigmatizovaného poznania. Toto je jedna z príčin, prečo sa medzi evanjelikálmi môžu šíriť konšpiračné teórie. Dobrým príkladom príčiny vytvorenia takéhoto

¹¹ WARD, C., VOAS, D. The Emergence of Conspirativity. In: *Journal of Contemporary Religion* [online]. 2011, roč. 26, č. 1 [cit. 10.05.2022]. DOI: 10.1080/13537903.2011.539846

¹² BLASKIEWICZ, R. The Big Pharma conspiracy theory. In: *Medical Writing* [online]. 2013, roč. 22, č. 4 [cit. 10.05.2022]. DOI: 10.1179/2047480613Z.000000000142, str. 259

¹³ BARKUN, M. *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley, Calif: University of California Press, 2003, str. 8

¹⁴ LADINI, R. Religious and conspiracist? An analysis of the relationship between the dimensions of individual religiosity and belief in a big pharma conspiracy theory. In: *Italian Political Science Review/Rivista Italiana di Scienza Politica* [online]. 2022, roč. 52, č. 1 [cit. 07.05.2022]. DOI: 10.1017/ipo.2021.15, str. 30

prostredia by mohlo byť prílišné upozorňovanie na nedostatky a prešľapy rímskokatolíckej teológie. Kým rímski katolíci tvoria v Slovensku takmer 56% populácie, tak aj po sčítaní veriacich všetkých súčasných členských cirkví ZEC-u evanjelikáli tvoria menej ako 0,36% obyvateľstva.¹⁵ Evanjelikalizmus je tak na Slovensku alternatívou voči väčšinovej cirkvi. Následne, príliš časté upozorňovanie na nedostatky rímskokatolíckej teológie, nemusí mať v spoločnosti rovnakú odozvu. To môže viesť evanjelikálov k paranoickému komplexu. Ak sa veriaci jedinec, prežívajúci svoju vieru ako stigmatizovanú, stretne s konšpiračnou teóriou, ktorá je tiež oficiálne neprijímaná, môže k nej pristupovať s väčšou otvorenosťou. Nakoniec však musíme zopakovať, že sa jedná o hypotézu, ktorú by bolo dobré výskumne overiť.

Aj keď ide len o hypotézu, tak chceme predstaviť návrh prevencie pred vznikom cirkevného prostredia stigmatizovaného poznania. Predpokladáme, že pastorácia by mohla byť dobrým zdrojom prevencie, pretože: „V rámci učebných osnov teologického vzdelávania je pastorácia podmnožinou praktickej teológie a označuje formu náboženskej angažovanosti zameranú na integráciu teórie, teológie a praxe v kontexte komunity viery s cieľom duchovného uzdravenia.“¹⁶ Pravidelná pastorácia, ktorá si komplexne všíma duchovný stav človeka, tak skrze starostlivosť o jedincov, môže zabrániť vzniku stigmatizovaného zborového prostredia ako celku.

3. Osoba Ježiša Krista ako príčina šírenia konšpiračných teórií?

Od momentu zmŕtvychvstania Ježiša Krista, sa stala jeho osoba inšpiráciou pre vznik najrôznejších konšpiračných teórií. V podstate prvú konšpiračnú teóriu o Ježišovi spoznáваме v Biblii krátko po Kristovom zmŕtvychvstaní. V Mt 28, 11-15 je zapísaný aj spôsob a príčina vymyslenia konšpiračnej teórie židovskou veľradou. Tá tvrdila, že Kristovo telo nebolo v hrobe, pretože ho ukradli učeníci. Od tých čias až do dnes vznikajú najrôznejšie konšpirácie a konšpiračné teórie o Ježišovi. Preto sa najprv pozrieme na konšpiračné teórie

¹⁵ SODB2021 - Obyvatelia - Základné výsledky. In: [cit. 11.05.2022]. Dostupné na internete: <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-nabozenskeho-vyznania/SR/SK0/SR>

¹⁶ MCCLURE, B. Pastoral Care. In: *The Wiley Blackwell Companion to Practical Theology* [online]. John Wiley & Sons, Ltd, 2011 [cit. 16.05.2022]. DOI: 10.1002/9781444345742.ch25, str.

V roku 1970 John Marco Allegro dielo *The Sacred Mushroom and the Cross*, v ktorom skrze etymológiu a skrze vyhľadávanie falických a sexuálnych motívov v každom prvku judaizmu i kresťanstva tvrdí, že Ježiš Kristus nikdy neexistoval, ale bol len výplodom raných kresťanov pod vplyvom psilocybinu, psychotropnej látky vyrobenej z huby amanita muscaria, slovensky známej pod názvom muchotrávka červená.¹⁷ Allegrov neoborný, nesystematický a tendenčný prístup skritizovali najrôznejší biblisti, antropológovia, etymológovia a mnohí ďalší. Antropológ Akos Östör v recenzii na Allegrovu knihu napísal: „Táto kniha by mala byť čítaná ako cvičenie, ako neštudovať mýty a rituály. Kniha neobsahuje žiadnu analýzu, iba tvrdenia pospájané v zmysle prekrútenej logiky, ktorú možno akceptovať iba vtedy, ak súbor predpokladov (uvedených v každom kroku argumentu) zostane nespochybný vo svetle Allegrovho mimoriadneho spojenia s pravdou.“¹⁸ Okrem toho v nej nájdeme všetky prvky konšpiračnej teórie tak ako sme si ju definovali vyššie.

Dnes je značne rozšírená aj konšpiračná teória mýtu o Ježišovi, ktorá hovorí, že Kristus bol len výplodom fantázie tajných spolkov, náboženstiev a mystériových škôl. Túto konšpiračnú teóriu v súčasnosti preslávila Achyrya (vlastným menom Dorothy Milne Murdock) svojou knihou *The Christ Conspiracy: The Greatest Story Ever Sold*.¹⁹ Podľa tejto teórie nemôžeme hovoriť o existencii historického Ježiša, resp. ak uznáme, že Ježiš existoval tak určite nemal nič spoločné so vznikom kresťanstva. Laik by mohol mať pocit, že ide o prvok liberálnej teológie. No liberálna teológia aj tak hľadá historického Ježiša napriek odmietaniu zázrakov v Ježišovom živote a teda aj napriek ťažkostiam z toho vyplývajúcim.²⁰ Kým konzervatívna teológia hľadá biblického Ježiša, liberálna teológia hľadá historického Ježiša, tak mýtus o Ježišovi v podstate odmieta akúkoľvek existenciu Ježiša. To je v priamom rozpore aj so správami dobových historikov ako napríklad Tacitus či Jozefus.

¹⁷ ALLEGRO, J.M. et al. *The Sacred Mushroom and The Cross: A study of the nature and origins of Christianity within the fertility cults of the ancient Near East*. S.I.: Gnostic Media Research & Publishing, 2009

¹⁸ OSTOR, A. The Sacred Mushroom and the Cross: A Study of the Nature and Origins of Christianity within the Fertility Cults of the Ancient Near East. JOHN M. ALLEGRO. In: *American Anthropologist* [online]. 1971, roč. 73, č. 6 [cit. 17.05.2022]. DOI: 10.1525/aa.1971.73.6.02a00620

¹⁹ S, A. *The Christ Conspiracy: The Greatest Story Ever Sold*. Kempton, Ill: Adventures Unlimited Press, 1999

²⁰ TILLICH, P. *Systematic Theology: Three Volumes in One*. Chicago: University of Chicago Press, 1967, str.101-107

Musíme preto na záver opäť skonštatovať, že sa jedná o konšpiračnú teóriu, tak ako ju máme definovanú vyššie.

Ešte si v skratke predstavíme jednu v súčasnosti stále významnú konšpiračnú teóriu o Ježišovi. Ide o konšpiračnú teóriu, ktorá bola spopularizovaná knihou a rovnomenným filmom *Da Vinciho kód*. Kniha *Da Vinciho kód* preberá hlavnú myšlienku knihy *The Holy Blood and The Holy Grail* a predkladá ju ako dôveryhodnú. Ide o tvrdenie, že Ježiš Kristus si vzal za manželku Máriu Magdalénu, mali jedno či viac detí a tieto deti emigrovali na územie dnešného južného Francúzska, kde vytvorili dynastiu Merovejovcov. Merovejovci sa podľa tejto teórie dodnes dožadujú svojho nároku na francúzsky trón. Tajná spoločnosť Priorstvo Sionu má dodnes presadzovať ich nárok. Podľa tejto konšpiračnej teórie sú svätým grálom všetci potomkovia Márie Magdalény.²¹ Ide o veľmi chytľavú a všeobecne dobre známu konšpiračnú teóriu. Chytľavá je najmä tým, že skrze predstavenú líniu potomkov čitateľ získava pocit napojenia sa na obdobie života Ježiša Krista a na to všetko mystérium, ktoré sa s ním spája.

Všetky tri konšpiračné teórie vysvetľujú historické a súčasné udalosti vo svetle intríg tajných spolkov. Ponúkajú poznanie osoby Ježiša Krista akoby zo zákulisia. Takto nastavené konšpiračné teórie sú o Kristovi, pričom Kristus sa v nich vyskytuje len ako motív. Mystérium v živote Ježiša Krista môže u niektorých jedincov (spravidla tých, ktorí sa viacej orientujú emóciami a senzáciami) môže vytvárať predpoklad vzniku konšpiračnej teórie. Avšak v momente, keď sa človek pustí do skúmania Ježišovej osoby s otvoreným srdcom prichádza Duch Svätý, ktorý objasňuje mysticitu Jeho osobnosti.

Nedokážeme síce logicky alebo fyzikálne vysvetliť viacero vecí ohľadom Ježišovho života, smrti a už vôbec nie zmŕtvychvstania, no práve tu prichádza potreba viery, dôvery a umocnenia Ducha Svätého. Mystérium okolo osoby Ježiša Krista však nie je správne vyhadzovať alebo prekladať na vedľajšiu koľaj. Mystérium Ježiša Krista je súčasťou evanjelia – a teda základnej správy kresťanského presvedčenia. Toto mystérium však, ako sme už uviedli, objasňuje Duch Svätý.

Tak, ako je v uvedených troch konšpiračných teóriách zjavne zle pochopené tajomstvo Božej prozreteľnosti, pomenujme ho „mystérium,“ tak je pre zdravú vieru nevyhnutne potrebné, aby kazateľ s ideou mystéria pracoval primerane téme. Ak kazateľ biblicky a teologicky vyvážene upozorňuje na

²¹ HENRY BAIGENT, M.L. *The Holy Blood and the Holy Grail*. [s.l.]: Book Club Associates and Cape, 1982

neznáme príčiny kataklizmatických udalostí , mystérium sa stáva duchovnou zbraňou viery proti konšpiračným teóriám (týkajúcich sa nielen sekulárneho, ale aj kresťanského života). Všetky neznáme príčiny udalostí sú v moci Božej a pod Kristovou autoritou. Veriaci človek, ktorý žije kresťanským svetonázorom a má živý duchovný život, si plne uvedomuje, že nie všetko na svete má momentálne vysvetlenie (prijíma teda nejasnosť mystéria). Ale zároveň si z eschatologického hľadiska uvedomuje, že na základe zaslúbenia v Biblii jedného dňa príde k momentu akéhosi odstránenia „opony“ mystéria a na všetky otázky nájde odpovede vo večnom živote. Práve v eschatológii vidí systematický teológ Robert Letham skutočné riešenie mnohých nevysvetliteľných udalostí života.²² Takto je kresťan schopný vierou zakomponovať mystérium do svojho pohľadu na svet a kataklizmatické udalosti na základe dôvery a viery v Božie zaslúbenia. Súčasný kresťanský život sprevádza poznanie, že človek ako jedinec nielen, že nemá všetky odpovede, ale dokonca ich ani v dôsledku hriechom porušeného života mať nemôže. Žije teda zmierený s mystériom.

V téme mystéria osobnosti Ježiša Krista by som teda kazateľom a vyučujúcim v cirkvi odporučil nezanedbať prípravu kázni a biblických hodín a v ich rámci nielen okrajovo spomínať toto mystérium, ale venovať mu dostatočný čas a priestor v podaní zvesti. Kresťania potrebujú správne uchopiť rôzne tajomstvá ukryté v Biblii. Asi na najväčšom tajomstve Biblie sa dá najľahšie ukázať ako správne uchopené mystérium dokáže budovať vieru. Toto tajomstvo sa týka ľudskej a božskej podstaty v osobe Ježiša Krista. „Skutočnosť, že sa nekonečný, všemohúci, večný Boží Syn mohol stať človekom a navždy sa spojiť s ľudskou prirodzenosťou, takže nekonečný Boh sa stal jednou osobou s konečným človekom, zostane naveky najhlbším zázrakom a najhlbším tajomstvom v celom vesmíre.“²³ Kazateľ na tomto príklade môže veriacim poukázať na fakt, že správne uchopené mystérium vieru dokonale dopĺňa, nestojí v žiadnom protiklade a (ako sme vyššie spomenuli) pôsobí ako zbraň nie len proti vytváraniu konšpiračných teórií, ale dokonca aj proti ich šíreniu. Svojím správnym kresťanským svetonázorom s objasneným mystériom jednotlivec nebude viacej pociťovať potrebu kooperovať na iných mystériách.

²² LETHAM, R. *Systematic Theology*. Wheaton, Illinois: Crossway, 2019, str. 323

²³ GRUDEM, W. *Systematic Theology: An Introduction to Biblical Doctrine*. [s.l.]: Zondervan Academic, 1994, str. 476

Záver

V tomto článku bolo skúmaných niekoľko príčin šírenia konšpiračných teórií. Jednou z hypotéz je, že príčinou šírenia konšpiračných teórií je cirkevné prostredie tzv. *stigmatizovaného* poznania.

Obsahová analýza troch veľkých konšpiračných teórií ohľadom osoby Ježiša Krista poskytuje východisko k uvedomeniu si teologického významu témy *mystéria* pri poznaní osoby Spasiteľa. Pre kresťanovu vieru nemusí byť pojem mystérium len niečím negatívnym a odrádzajúcim. V procese dejinných udalostí je to oblasť, ktorú nepoznáme, ale je pod pevnou kontrolou Ježiša Krista, ktorého poznáme.

Biblia nedáva odpovede na všetky otázky, ktoré by sme chceli mať zodpovedané ale dáva odpovede, ktoré sú nevyhnutnou súčasťou pre zdravý kresťanský život. Správne uchopené mystérium ohľadom osoby Ježiša Krista ako ho vidíme v Božom slove nás nemá podporovať v šírení či budovaní konšpiračných teórií – ale práve naopak, pôsobí v nás utvrdzovanie sa v pravde.

Použitá literatúra

ALLEGRO, John M. et al. *The Sacred Mushroom and The Cross: A study of the nature and origins of Christianity within the fertility cults of the ancient Near East. Anniversary edition.* vyd. S.l.: Gnostic Media Research & Publishing, 2009. ISBN 978-0-9825562-7-6.

BARKUN, Michæl. *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America.* First Edition. vyd. Berkeley, Calif: University of California Press, 2003. ISBN 978-0-520-23805-3.

BLASKIEWICZ, Robert. *The Big Pharma conspiracy theory.* In: *Medical Writing* [online]. 2013, roč. 22, č. 4, s. 259-261 [cit. 10.05.2022]. ISSN 2047-4806. DOI: 10.1179/2047480613Z.00000000142

COADY, David. ed. *Conspiracy Theories: The Philosophical Debate.* 1st edition. vyd. London New York: Routledge, 2019. ISBN 978-1-138-24791-8.

DOUGLAS, Karen M. et al. *Understanding Conspiracy Theories.* In: *Political Psychology* [online]. 2019, roč. 40, č. S1, s. 3-35 [cit. 09.05.2022]. ISSN 1467-9221. DOI: 10.1111/pops.12568

GRUDEM, Wayne. *Systematic Theology: An Introduction to Biblical Doctrine.* [s.l.]: Zondervan Academic, 1994.

HENRY BAIGENT, Michael; Leigh. *The Holy Blood and the Holy Grail*. 5th printing edition. vyd. [s.l.]: Book Club Associates and Cape, 1982.

LADINI, Riccardo. Religious and conspiracist? An analysis of the relationship between the dimensions of individual religiosity and belief in a big pharma conspiracy theory. In: *Italian Political Science Review/Rivista Italiana di Scienza Politica* [online]. 2022, roč. 52, č. 1, s. 33-50 [cit. 07.05.2022]. ISSN 0048-8402, 2057-4908. DOI: 10.1017/ipo.2021.15

LETHAM, Robert. *Systematic Theology*. Wheaton, Illinois: Crossway, 2019. ISBN 978-1-4335-4130-8.

MCCLURE, Barbara. Pastoral Care. In: *The Wiley Blackwell Companion to Practical Theology* [online]. John Wiley & Sons, Ltd, 2011, s. 267-278 [cit. 16.05.2022]. ISBN 978-1-4443-4574-2. DOI: 10.1002/9781444345742.ch25

OSTOR, Akos. *The Sacred Mushroom and the Cross: A Study of the Nature and Origins of Christianity within the Fertility Cults of the Ancient Near East*.

JOHN M. ALLEGRO. In: *American Anthropologist* [online]. 1971, roč. 73, č. 6, s. 1369-1370 [cit. 17.05.2022]. ISSN 1548-1433. DOI: 10.1525/aa.1971.73.6.02a00620

Acharya, S. *The Christ Conspiracy: The Greatest Story Ever Sold*. 1st Edition. vyd. Kempton, Ill: Adventures Unlimited Press, 1999. ISBN 978-0-932813-74-9.

DEHAVEN-SMITH, Lance. *Conspiracy Theory in America*. Austin: University of Texas Press, 2013. ISBN 978-0-292-74379-3.

TILlich, Paul. *Systematic Theology: Three Volumes in One*. 1st edition. vyd. Chicago: University of Chicago Press, 1967. ISBN 978-0-226-80336-4.

USCINSKI, Joseph E., PARENT, Joseph M. *American Conspiracy Theories*. Illustrated edition. vyd. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-935181-7.

WARD, Charlotte, VOAS, David. The Emergence of Conspirituality. In: *Journal of Contemporary Religion* [online]. 2011, roč. 26, č. 1, s. 103-121 [cit. 10.05.2022]. ISSN 1353-7903, 1469-9419. DOI: 10.1080/13537903.2011.539846

Conspiracy theory Definition & Meaning | Britannica Dictionary. In: [cit. 08.05.2022]. Dostupné na internete:

<https://www.britannica.com/dictionary/conspiracy-theory>

conspiracy-theory noun - Definition, pictures, pronunciation and usage notes | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com. In: [cit. 09.05.2022]. Dostupné na internete:

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/conspiracy-theory>

Definition of conspiracy theory. In: [cit. 09.05.2022]. Dostupné na internete:

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/conspiracy+theory>

First use of “conspiracy theory” by Charles Astor Bristed. In: The New York Times [online]. 1863, s. 3 [cit. 08.05.2022]. Dostupné na internete:

<https://www.newspapers.com/clip/96772461/first-use-of-conspiracy-theory-by/>

SODB2021 - Obyvatelia - Základné výsledky. In: [cit. 11.05.2022]. Dostupné na internete: <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-nabozenskeho-vyznania/SR/SK0/SR>

Mgr. Maroš MILÁN, Prof. Pavel HANES, PhD.

Dopad COVID-19 pandémie na náboženskú výchovu a religiózný rozvoj detí

Dana HANESOVÁ, Libny H. DUBREUZE SR

Abstrakt

Účelom tohto príspevku je prezentovať výsledky skúmania vplyvu pandemických opatrení na religiózný rozvoj detí, konkrétne aké mali pandemické opatrenia v rokoch 2020 a 2021, počas ktorých boli zatvorené slovenské školy a výučba niektorých predmetov, ako náboženská výchova, úplne eliminovaná, dopad na religiózne uvažovanie a prežívanie detí mladšieho školského veku. Výskum realizovaný prostredníctvom projektívnej metódy medzi cca 300 deťmi ukázal, že poklesla intenzita detského používania religiózneho jazyka (zmienky o Bohu, Ježišovi, anjeloch, démonoch, pekle, nebi) ako aj náboženských symbolov a vonkajších symbolov, ale na druhej strane sa rozvinulo sa detské oceňovanie konkrétnych medziľudských vzťahov a ľudských vlastností.

Kľúčové slová: náboženská výchova, COVID-19 pandémie, religiózný, morálny, rozvoj, deti

Abstract

The purpose of this paper is to present the results of research into the impact of pandemic measures on the religious development of children, specifically what the impact of the pandemic measures in 2020 and 2021, during which Slovak schools were closed and the teaching of some subjects, such as religious education, was completely eliminated, was on religious thinking and religious experiences of younger school age children. Research carried out using the projective method among about 300 children showed that the intensity of children's use of religious language (mentioning God, Jesus, angels, demons, hell, heaven) as well as religious symbols and extrinsic rituals decreased, but, on the other hand, children's appreciation of specific interpersonal relationships and human qualities developed.

Keywords: religious education, COVID-19 pandemic, religious, development, moral, children

Účelom tohto príspevku je prezentovať výsledky skúmania vplyvu pandémie COVID-19 na priebeh náboženskej výchovy. Zároveň nás zaujímalo, aké mali pandemické opatrenia, počas ktorých boli zatvorené slovenské školy v rokoch 2020 a 2021, dopad na religiózne uvažovanie a prežívanie. Zvlášť treba podotknúť, že hoci sa počas lockdownov síce vyučovalo cez online platformy, toto sa netýkalo, alebo len do malej miery, výchovných predmetov, vrátane náboženskej výchovy. Na tie nebolo dostatok priestoru v skrátanom rozvrhu základných a stredných škôl.

Náboženská výchova (NV) je školský predmet rozvíjajúci detskú morálitu, religiozitu a spiritualitu. Hĺbka, smer a intenzita naplňovania cieľov náboženskej výchovy ako školského predmetu sa značne líšia v závislosti od typu náboženskej výchovy v rôznych krajinách. Náboženská výchova je zásadne dôležitá v rozvoji každého človeka a je nesporným dôkazom výkonu práva na náboženskú slobodu a slobodu svedomia. Ide o chránené právo vo všetkých európskych demokraciách a iných demokraciách po celom svete. V druhej polovici 20. storočia sa v Európe vyvinuli dva komplementárne modely náboženskej výchovy – nekonfesionálny a konfesionálny (Hull, 1999; Hanesová, 2006; Schreiner, 2013).

Konfesionálny model, praktizovaný v polovici štátov EÚ vrátane SR, vyučuje konkrétne náboženstvo (či už širšie ponímané – napr. protestantské, kresťanské, alebo aj užšie ponímané konfesionálne podľa jednotlivých registrovaných cirkví a náboženských spoločností). Inými slovami, uvádza deti 'do' konkrétneho náboženstva s cieľom podporiť ich osobnú angažovanosť v danej konfesionálnej viere prostredníctvom cieľen „užšie“ nábožensky zameranej výučby (napr. kresťanskej, moslimskej, alebo dokonca aj humanistickej). Tento model je typický pre väčšinu postkomunistických krajín strednej a východnej Európy, kde predstavuje určitý 'dôkaz' náboženskej slobody po rokoch ideologickej indoktrinácie obyvateľstva. Napríklad v Rumunsku náboženská výchova „prizýva žiakov k reflexii, sebaspytovaniu, priamemu osvojovaniu si morálnych hodnôt... k vytvoreniu solidarity medzi členmi komunity a k utváraniu autentického svedomia... Pre rumunskú spoločnosť ako celok morálno-náboženské vzdelávanie zabezpečuje prístup k vlastnej spiritualite" (Croitoru a Munteanu 2014, s. 2156).

Od prvého desaťročia 21. storočia sa v Európe čoraz viac rozširuje nekonfesionálny model NV. Zvyčajne je povinnou súčasťou širšieho bloku spoločensko-vedných predmetov, prípadne aj samostatným povinným predmetom (napr. v Anglicku) pre všetkých žiakov, keďže ponúka informácie 'o' náboženstve, resp. o rôznych náboženstvách, ktoré dané školské authority pokladajú za potrebné pre vytváranie globálnych interkultúrnych, spirituálnych a aj iných prierezových kompetencií občanov 21. storočia. Podporuje tiež učenie

sa 'od' iných náboženstiev prostredníctvom uvažovania o rôznych náboženských hodnotách. Cieľom tohto typu NV je prispieť k rozvoju duchovnej kompetencie detí do takej miery, aby pomohla deťom napredovať v poznaní a chápaní sveta, v schopnosti obdivovať a ctíť si ľudí a rôzne súčasti života (napr. prírodu), prípadne upozorňuje aj na potenciál najvyššej transcencie z pohľadu rôznych náboženstiev (Hull 1999). V niektorých štátoch v štátnych školách koexistujú obe verzie NV.

Nedávne globálne zmeny všeobecne v spoločnosti, ako je masívna imigrácia, nárast násilia a xenofóbie, začali viesť k postupnému zblížovaniu vyučovacích metód používaných v rôznych modeloch NV na celom svete (Kay 2001; Schreiner 2013). Úlohou oboch NV je nielen ponúknuť oboznámenie sa s faktami o náboženstve, ale prehĺbiť celkovú duchovnú kompetenciu detí, vrátane vzájomného rešpektu a tolerancie voči iným náboženstvám (Schreiner 2001; TOLEDO 2007), na ktorú predtým kládol dominantný dôraz predovšetkým nekonzfesionálny model.

Na Slovensku od r. 1993 nesie hlavnú zodpovednosť za rozvoj detskej morálky, religiozity a spirituality dva alternatívne školské predmety, z ktorých si rodičia musia vybrať jeden: (a) konfesionálne orientovaná náboženská výchova (ktoré cca od r. 2004-2005 si majú právo zabezpečovať nielen veľké, tzv. ľudové cirkvi, ale akákoľvek štátom registrovaná cirkev, a to na základe profesionálne vypracovaných učebných osnôv, schválených Ministerstvom školstva) a (b) nábožensky neutrálny predmet s názvom etická výchova (detailnejšie in Hanesová, 2005). Obe sú financované štátom a kontrolované štátnou inšpekciou vo veci dosahovania vzdelávacích výstupov vo vzdelávacej oblasti Ľudia a hodnoty v rámci Štátneho vzdelávacieho programu. Podľa neho je cieľom NV „formovať náboženské myslenie, svedomie, náboženstvo a osobnú vieru detí ako osobný prejav náboženského myslenia a integrálnu súčasť ľudskej identity“. Čo sa týka smerovania k duchovnej kompetencii – na rozdiel od Anglicka, kde spirituálny rozvoj je už desaťročia explicitným cieľom Národného kurikula (spolu s rozvojom kognitívnym, morálnym a sociálnym), v slovenskom štátnom kurikule sa pojem „duchovný“ spomína len raz v súvislosti s budovaním a pestovaním duševnej, duchovnej a sociálnej dimenzie mládeže (ŠPÚ 2011).

Náboženská výchova v SR počas pandémie COVID-19

Počas pandemických lockdownov boli školy v SR zatvorené zo zdravotných dôvodov. Školy museli úplne prejsť na skrátený rozvrh online vyučovania, čo malo za následok, že vyučovanie niektorých predmetov bolo veľmi obmedzené

a prakticky prerušené. Náboženská výchova (NV) a etická výchova (EV) na Slovensku, ako aj vo viacerých ďalších krajinách s konfesijným typom RE, patrili medzi predmety najviac limitované zmenami, ktoré si pandémia vyžiadala. Napriek tomu sú v týchto krajinách NV aj EV dôležitými činiteľmi pre rozvoj morálky a religiozity detí a do určitej miery aj ich spirituality v školskom kontexte. To vyvoláva vážnu otázku – malo obmedzenie NV počas niekoľkých mesiacov v dôsledku pandémie negatívny vplyv na morálny, náboženský a duchovný vývoj malých detí? Zatiaľ je príliš skoro vedecky dokázať príčinnú súvislosť medzi pandemiou a fenoménom tak zložitým, akým je vývin detí. Samozrejme, okrem prerušeného vyučovania NV je potrebné zvážiť aj ďalšie dôležité faktory, ktoré mohli mať negatívny vplyv na náboženský a duchovný vývin detí, napr. vzťahy, komplikované rodinné situácie, najmä ak bol rodič zamestnaný v kritickej infraštruktúre, a preto sa vyskytli problémy súvisiace so starostlivosťou o deti.

Spolu s USA, Kanadou, Brazíliou, Lotyšskom a Tureckom sa Slovensko zaradilo do piatej skupiny krajín s najväčším počtom týždňov, počas ktorých boli školy úplne zatvorené (nad 41 týždňov) (UNESCO 2020). NV v školách bola obmedzená na maximálnu možnú mieru v dôsledku lockdownov počas oboch vln pandémie COVID-19. Ministerstvo školstva výslovne trvalo na online výučbe predovšetkým hlavných predmetov, ktorých deficit by mohol ovplyvniť budúce dosiahnuté vzdelanie študentov, akými sú najmä matematika, jazyky alebo prírodné vedy. Ostatným predmetom, ktorých hlavnou úlohou je zvyšovanie zručností alebo schopností detí (napr. telesná výchova, hudobná výchova, výtvarná výchova, NV a EV), nebola venovaná žiadna oficiálna pozornosť (Štátny pedagogický ústav 2021). Ich vyučovanie záviselo od iniciatívy učiteľov. Školské systémy, v ktorých má NV štatút povinne voliteľného predmetu, nevytvorili v online školskom kurikule pre tento predmet primeraný priestor z dôvodu skráteného času na vyučovanie. Na jar 2020 sa NV na Slovensku prakticky prestalo vyučovať; podobný scenár sa do istej miery opakoval aj v zimných mesiacoch obdobia 2020–2021. Na základe rôznych indícií z rozhovorov s triednymi učiteľmi 6–8-ročných detí po oboch vlnách pandémie sa slovenskí náboženskí pedagógovia začali pýtať, či zatvorenie alebo obmedzenie vyučovania NV počas pandémie mohlo mať vplyv na rozvoj morálnej a duchovnej dimenzie osobnosti dieťaťa.

Výskum zmien v religióznych a morálnych predstavách detí pred, počas a po pandémie

Na základe vyššie predstaveného problému a otázky o vplyve pandemických opatrení na rozvoj detí sme sa rozhodli prispieť aj naším čiastkovým výskumom k hľadaniu odpovedí na tento problém. Naším výskumným problémom sa teda stal nedefinovaný dopad pandémie predovšetkým na morálny a religiózny rozvoj detí, a našou otázkou: Dá sa ukázať na rozdiel medzi morálno-religióznym, príp. spirituálnym prežívaním a uvažovaním detí pred, počas 1. vlny a po 2. vlne pandémie COVID-19? Predpokladali sme, že pandémia zasiahla do rozvoja detí v týchto troch spomínaných dimenziách života detí v negatívnom zmysle.

Výskumnou metódou, ktorú sme použili, bola určitá variácia projektovnej metódy, ktorá umožňuje nepriamo zisťovanie určitých ľudských vlastností, konceptov a pod, a to prostredníctvom kresby a slovno-asociačný text (Gavora, 2010). Deťom boli zadané určité koncepty, najmä koncept dobra a zla, ku ktorým sa mali vyjadriť svojou vlastnou kresbou príp. slovne. Ich koncepty vyjadrené prostredníctvom ich vlastnej projekcie boli následne analyzované, kategorizované a vyhodnotené.

Základná výskumná vzorka pozostávala z cca 500 detí vo veku 6-8 rokov, navštevujúcich náboženskú výchovu, v rámci oslovených základných škôl. Výskumnú vzorku získanú dostupným výberom následne tvorilo 300 detí. Výskum prebiehal od r. 2014, údaje vybrané pre túto štúdiu sú z r. 2017, 2020 a 2021.

Výsledky výskumu a ich interpretácia

Pre účely tohto príspevku vyberáme z rozsiahlych výskumných výsledkov niekoľko oblastí dopadu pandémie na detskú spiritualitu, morálku aj religiozitu. Zámerne budeme hovoriť o všetkých troch týchto dimenziách detskej osobnosti súčasne, pretože v cieľoch predmetu náboženská výchova sa v podstate všetky tieto tri oblasti prelínajú, čoho dôkazom sú aj detské predstavy o dobre a zle.

Detské asociácie dobra a zla s nadprirodzeným svetom či bytosťami

Asociácie s dobrom zahŕňali pojmi ako Boh, Ježiš, anjel, nebo. Asociácie so zlom obsahovali najmä slová satan, démon, čert. V tejto kategórii detských asociácií boli zaznamenané najvýraznejšie rozdiely medzi obdobiami pred a po pandémie. Naša hypotéza sa v tomto bode potvrdila. Dá sa povedať, že počas pandémie deti menej často spomínali nadprirodzené bytosti ako svoju predstavu

dobra alebo zla. V prípade konceptu „dobrý“ bol tento pokles najzreteľnejší v prvom ročníku. Zo 40% asociácií dobra a zla s duchovným bytosťami pred pandémiou klesol tento počet na nulu v prvej pandemickej vlne a na 8 % v r. druhej vlne pandémie. V druhých ročníkoch ich počet klesol na polovicu a medzi prvou a druhou vlnou nebol veľký rozdiel. V treťom ročníku, opäť v prvej vlne, túto kategóriu uviedlo vo svojich asociáciách len 1 % detí, aj keď v roku 2017 to bolo 21 %. Zníženie o polovicu bolo evidentné aj v druhej vlne pandémie.

Podobný trend sme pozorovali aj v súvislosti s pojmom zlo. Počas prvej vlny klesol počet detských asociácií v prvých ročníkoch z tretiny z celkového počtu pred pandémiou na nulu. Nulový výskyt počas prvej vlny sa objavil aj v treťom ročníku; v druhom ročníku klesol ich počet z 21 % na 6 %. Údaje z druhej vlny tiež ukazujú pokles na pätinu v prvých ročníkoch, na polovicu v druhých ročníkoch a na štvrtinu v tretích ročníkoch. Vo všetkých skupinách žiakov sa podobný model poklesu opakoval v oboch vlnách, najmasovejšie v prvej vlne, kedy boli zatvorené školy v celej krajine a online výučba ešte nebola plne zavedená. Vyučovanie NV bolo úplne eliminované. Počas druhej vlny sa situácia zopakovala najmä na štátnych školách.

Vynára sa otázka, prečo deti vo svojich výpovediach počas prvej vlny pandémie takmer vôbec nespomínali pojmy ako Boh, anjel či nebo. Aj keď sme v našom výskume neskúmali príčiny, tieto výsledky môžu naznačovať, že deti jednoducho neboli vyučované o týchto javoch – najmä pre nedostupnosť NV. Okrem zrušenia NV na školách bola minimálne jedna rovnako vážna príčina poklesu religiozity detí: zatváranie kostolov a vylúčenie možnosti fyzickej účasti na bohoslužbách, aj keď neskôr bol možný prechod na nejakú online formu bohoslužieb (aj detských). Obe tieto okolnosti však mali za následok, že viaceré deti ostali mimo vyučovania o Bohu, nebi a iných transcendentných otázkach, prinajmenšom oveľa menej často než pred pandémiou napr. na cirkevných bohoslužbách, ale najmä na hodinách NV. Ich vystavenie náboženskému diskurzu a náboženskému učeniu bolo radikálne obmedzené, nemali veľa šancí rozšíriť si náboženskú slovnú zásobu. Deti oveľa viac venovali pozornosť situáciám „tu a teraz“ a oceňovali krásu všedných vecí (napr. pomáhať matke umývať riad).

Počas druhej vlny bol pokles o niečo menej výrazný (napr. na štvrtinu z predpandemického stavu v treťom ročníku), čo mohlo byť spôsobené buď snahou učiteľov v cirkevných školách aspoň sa s deťmi modliť alebo rozprávať o duchovných témach cez občasné online triedne stretnutia a začať tak upriamovať svoju pozornosť na Boha, alebo vďaka zvýšenej informovanosti niektorých rodičov, ktorí si situáciu uvedomili a začali sa viac zaujímať o to, ako nahradiť deficit školskej NV a návštevu kostola v životoch ich detí. Niektorí

autori uvádzajú veľký význam rodinnej modlitby v budovaní duchovného života detí (Hooton 2014).

Detské asociácie dobra a zla so symbolmi a ľudskými vlastnosťami

Aj keď sme v našej analýze rozdelili asociácie s ľudskými vlastnosťami a asociácie so symbolmi, ktorými deti vyjadrovali dobro a zlo, do dvoch rôznych kategórií, pri ich interpretácii je možné ukázať na určitú súvislosť v intenzite označovania dobra a zla ako symbol a ako ľudskú vlastnosť. Pred pandémiou prváci často vyjadrovali dobro kresbou symbolov lásky, šťastia, priateľstva, radosti (rôzne druhy srdc – čisté, dobré, čisté, biele; smajlíky, slniečka, darčeky) a zlo symbolmi zlých postojov nenávisť, ubližovania druhým – najmä kresbou smutných tvári a rôznych druhov srdc – zlých, špinavých, čiernych, červených). V roku 2020 predstavovali 39 % zo všetkých asociácií v prvých ročníkoch. Tieto zistenia sú v súlade s Fowlerovou charakteristikou 6-ročných detí, u ktorých sa religiozita dosť intenzívne prejavuje najmä pripútanosťou k symbolom viery. Čím boli deti staršie, tým menej symbolov sa objavovalo v ich projekciách; najmenej sa objavilo v treťom ročníku počas pandémie (1995).

Na druhej strane bol znižujúci sa počet asociácií detí s týmito symbolmi vyvážený zvyšujúcimi sa počtami (zväčša) verbálnych asociácií s ľudskými vlastnosťami, ktoré deti vyjadrovali prostredníctvom podstatných alebo prídavných mien (láska – láskavý, hrdý – hrdosť a pod.). Medzi dobrými vlastnosťami jednoznačne dominovala láska, ale aj láskavosť, česťnosť, odvaha. Počas pandémie deťom pribudla láskavosť, vernosť, veselosť a radosť, spravodlivosť, starostlivosť, zodpovednosť, pravdovravnosť, obetavosť, úprimnosť, pracovitosť, milosť, milosrdenstvo, láska, láskavosť, ochota, skromnosť, pokora, spokojnosť s materiálnymi vecami. Pred pandémiou si prváci a druháci nespájali zlo so žiadnymi negatívnymi ľudskými vlastnosťami. Počas pandémie túto kategóriu uviedli v takmer 10% asociácií prváci a druháci a v 18 % tretiaci. Spomínali negatívne ľudské črty, akými sú lenivosť, namyslenosť, chamtivosť, nevera, pýcha, chamtivosť, sebeckosť, nedôvera, bezohľadnosť, tvrdosť. Ak zhrnieme výsledky v týchto dvoch kategóriách, v údajoch z dvoch pandemických vln je badateľný odklon od tradičných symbolov (srdce, úsmev) používaných na vyjadrenie medziľudských vzťahov a na druhej strane zvýšené vedomie nevyhnutnosť asociovať dobro a zlo so špecifickými ľudskými vlastnosťami, ktoré si človek všíma najmä v situáciách dlhšieho, hlbšieho kontaktu s človekom. Môže to byť jeden z dopadov spoločenských lockdownov alebo karantény v rodinách.

Detské asociácie dobra a zla s náboženskými rituálmi a osobnou náboženskou vierou

Počas pandémie sa znížil aj počet asociácií dobra s náboženskými rituálmi a osobnou náboženskou vierou vo všetkých ročníkoch (u prvákov z 8 % na 2 %, u druhákov z 11 % na 2 % a najmä u tretiaikov z 26 % v roku 2017 na 6 % v roku 2020 a 8 % v roku 2021). Dopad skutočnosti, že boli počas pandémie bola eliminovaná NV v školách ako aj katechéza v cirkvách, sa prejavil v neprítomnosti asociácií dobra u detí s vonkajšími náboženskými aktivitami, ako je účasť na bohoslužbách (na rozdiel od 5 – 7 % vyjadrení pred pandemiou). V prípade asociácií so zlom boli evidentné intenzívnejšie zápasy detí so špecifickými pokušeniami správať sa zle (t. j. s hriechom). Počas pandémie však asociácie, ktoré deti predsa len spomenuli, poukazovali na hlbšie vnímanie religiozity, a to tým, že častejšie spomínali osobnú modlitbu, poslúchanie a chválenie Boha a čítanie Biblie.

Diskusia a záverečné odporúčania

Otázka, ktorú sme si v našom výskume položila, znela: Do akej miery sa počas pandémie posunula religiozita, morálka a spiritualita detí? Pozrime sa bližšie na každú z týchto dimenzií u skúmaných detí:

Religiozita

Najväčšie posuny v chápaní dobra a zla pred a počas pandémie nastali v oblasti religiozity – smerom k zníženiu jej intenzity. Zdá sa, že počas pandémie došlo k akejsi stagnácii v religióznom vývoji detí – respondentov nášho výskumu. Na druhej strane existujúce asociácie detí odhaľujú, že hoci ich počet klesol, predsa len deti aj počas pandémie mali osobné náboženské skúsenosti a potreby. Otázkou je, do akej miery možno hovoriť o posunoch v religiozite a do akej miery sú pozorované rozdiely spôsobené len zníženým ‘vystavením náboženským rečiam’, na základe ktorých teda deti aj častejšie alebo menej často opakovali to, čo počuli. Ak by sme chceli exaktne zistiť a kvantifikovať rozdiel medzi skutočným stavom skutočnej náboženskej viery detí a dopadu ich zníženého vystavenia NV a náboženskému jazyku, bol by potrebný ďalší výskum, napríklad podrobnejšie rozhovory s deťmi – podobne ako v prípade svojho výskumu morálnych a spirituálnych hodnôt realizoval psychiater Coles (1990).

Morálny rozvoj

Výsledky nášho výskumu odhaľujú nárast povedomia detí o morálnych ľudských kvalitách a ľudskom správaní voči ostatným počas pandémie. Vzrástol počet asociácií dobra a zla s ľudskými vlastnosťami a ľudským morálnym

správaním sa, čo môže byť vplyvom intenzívnejších vzťahov s najbližšími rodinnými príslušníkmi počas pandémie a naliehavej potreby vytvorenia pravidiel správania v domácnosti. V prípade asociácií so zlom pred pandemiou sa deti viac zaoberali všeobecne odsúdeniahodnými udalosťami (vojny, terorizmus, lúpeže, vraždy), počas a po pandemií išlo najmä o mikro-situácie v mikro-vzťahoch (s rodičmi, súrodencami). Opäť by sa dalo na základe zistení v našej vzorke konštatovať, že vedomie detí o prepojenosti kvalitného života so správaním sa iných ľudí k nim a ich voči iným ľuďom a reflexia naplnenia potrieb dobrých vzťahov sa prehĺbili alebo zintenzívnili. Rozšírený rozsah morálnych vzťahov súčasných detí k ďalším aktuálnym problémom v spoločnosti podčiarkol potrebu venovať pozornosť interkultúrnej, environmentálnej a ľudskoprávnej výchove. V našej vzorke deti ukázali, že intenzívnejšie ako v minulosti vnímajú nielen ekologické dobro a zlo, ale aj spravodlivosť či nespravodlivosť v medziľudských vzťahoch a empatiu k doteraz nepovšimnutým skupinám ľudí.

Spiritualita ako blaho a 'spojenie' s inými ľuďmi

Detské asociácie počas pandémie poukazovali na zvýšenú potrebu detí byť v spojení s inými ľuďmi, a to celkom prakticky, napríklad tým, že pre nich urobia niečo dobré alebo sa niečomu dokážu vyhýbať. Aj tu sa ukázalo, že vzťahy sú kľúčovým prvkom detskej spirituality (Hay a Nye, 2006). Zjavný bol aj rast sebareflexie a uvedomenia si dobra, najmä s ohľadom na potreby sebaaprijatia a spojenia so sebou samým. Povzbudzujúce je aj zistenie, že dnešné deti si oveľa viac cenia vzťahy s inými ľuďmi než materiálne veci. Preukázali tiež nárast prepojenosti s okolitým svetom, ktorý deti v roku 2017 výslovne nespomínali (ako krása, príroda, svetlo, domovina, možnosť hrať sa s niekým, porozprávať sa s niekým, zabezpečenie bývania, jedla), ďalej pozitíva, ktoré v ich životoch predstavuje zdravotnícky personál, ako sú lekári a sestry, vakcíny; ale aj čítanie kníh, škola, školstvo a učitelia). Asociácie detí s dobrom naznačujú, že deti aj uprostred pandémie vnímali svoje duchovné potreby, uvažovali o duchovných hodnotách a mali rôzne duchovné skúsenosti.

Akú úlohu zohralo obmedzenie výučby NV v dôsledku pandémie v týchto zistených posunoch, najmä v zníženej miere religióznych asociácií s dobrom a zlom v rokoch 2020 a 2021? Podľa viacerých autorov zohráva NV v školách jedinečnú úlohu v osobnom, náboženskom, morálnom a duchovnom rozvoji detí, najmä pri riešení sociálnych konfliktov (Cordero et al. 2021). „Morálno-náboženská výchova predstavuje podporu prirodzeného smädu človeka po nájdení seba samého. Má centrálnu miesto v učebných osnovách, pokiaľ ide o jeho vzdelávací potenciál; môže mať veľký prínos pri formovaní rozvíjajúcej sa osobnosti žiakov v súlade s večnými, Bohom inšpirovanými

hodnotami“ (Croitoru a Munteanu 2014, s. 2161). Významnú úlohu v rozvoji detí mladšieho školského veku zohrávajú najmä náboženské príbehy. Podľa Colesa tieto príbehy pomáhajú deťom „pozerať sa dovnútra aj nahor“, a preto sú „inšpirujúce – podnecujú ich myseľ k ďalším myšlienkam a fantázii a pomáhajú im stať sa dospelejšími, kontemplatívnejšími a istými samými sebou“ (Coles 1990, s. 121).

Pretože deti boli počas pandémie vystavené len minimálnej expozícii či vplyvu náboženskej výchovy, náboženským príbehom a tiež náboženskému ‘jazyku’ v dôsledku obmedzenej alebo úplne deficitnej náboženskej výchovy, mohla by existovať priama súvislosť medzi týmto faktom a zisteniami zníženej religiozity alebo aspoň zníženej intenzity asociácií detí s religióznymi a duchovnými pojmami, ako aj zníženého používania náboženského jazyka zo strany detí. Na druhej strane sa počas pandémie zvýšil počet detských asociácií s morálkou a nenáboženskou spiritualitou. Vnútorne potreby detí po kvalitných medziľudských vzťahoch a pokojnom živote na našej planéte sa zintenzívnili, čo naznačuje možné dôležité odporúčanie pre školy v prípadnom ďalšom období pandémie, ako aj po pandémii. Zdá sa, že zmeny v spôsobe života v minulom roku v dôsledku pandémie podnietili u detí proces reinterpretácie zmyslu a účelu dobra v ich realite – materiálnej (fyzická prítomnosť v škole alebo kostole, vzdialenosť od blízkeho príbuzného) a duchovnej (rastúci význam dobrých vzťahov k ľuďom, prírode a svetu, ako aj rast ich transcendentných schopností vnímať dobré úmysly, krásu, priateľstvo, lásku). Dáta získané z nášho výskumu možno teda vysvetliť aj ako výsledok takto chápaného aktívneho procesu rekonštruovania naučených pojmov deťmi (Pusztai a Demeter-Karászi 2019).

Výsledky výskumu v niekoľkých kategóriách tiež naznačujú, že rodičia počas pandémie viac zasahovali do vzdelávania svojich detí ako predtým. Ako vidno z detských kresieb morálneho správania, deti počas lockdownov či domácej karantény boli pod väčším vplyvom rodičov (najmä počas sociálneho dištancovania). Viacerí rodičia venovali svojim deťom a formovaniu ich charakteru väčšiu pozornosť, toto však nemožno tvrdiť o ich religióznom vplyve. Kresby detí z viacčlenných rodín demonštrujú vplyv rodičov na vzťahy detí s ich súrodencami. V mnohých rodinách museli deti viac pomáhať a učiť sa robiť domáce práce alebo aktivity s rodičmi, ako sú šport alebo výlety do prírody, a tieto požiadavky mali silný vplyv na morálku a sekundárne aj na duchovné skúsenosti detí. Na dôležitosť vplyvu rodičov na morálny vývoj detí počas pandémie poukázal aj iný výskum pandémie: „Pre rodičov je veľmi dôležité venovať pozornosť morálnemu vývinu svojich detí, najmä počas pandémie Covid-19 pandémie. Rodičia, ktorí počas pandémie Covidu venovali menej pozornosti svojim deťom, si postupne uvedomujú, aké dôležité je venovať svojim deťom primeranú pozornosť.“ (Susanto a Suyadi 2020, s. 358).

Použitá literatúra

COLES, Robert. 1990. *The Spiritual Life of Children*. Boston: Houghton Mifflin.

CORDERO, Rafael López, GARZÓN, Francisca Ruiz, MARTINEZ, Lourdes Medina, and OLMOS-GÓMEZ, María del Carmen. 2021. Religion: Interrelationships and Opinions in Children and Adolescents. *Interaction between Age and Beliefs*. *Religions* 12: 357.

CROITORU, Ion, MUNTEANU, Heliana. 2014. The Moral-religious Education—A Support of Self-conscience Training. *Procedia—Social and Behavioral Sciences* 116: 2155–63.

FOWLER, James W. 1995. *Stages of Faith. The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*. San Francisco: Harper.

GAVORA, Peter a kol. 2010. *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*. [online]. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. Dostupné na: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/> ISBN 978–80–223–2951–4

HANESOVÁ, Dana. 2005. *Náboženská výchova v školách*. Banská Bystrica: PF UMB.

HANESOVÁ, Dana. 2006. *Náboženská výchova v Európskej únii*. Banská Bystrica: PF UMB.

HAY, David, NYE, Rebecca. 2006. *The Spirit of the Child. The Revised Version*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

HOOTON, Christopher C. 2014. Parents as Spiritual Directors: Fostering the Spirituality of Early Elementary-Aged Children. In *Exploring and Engaging Spirituality for Today's Children: A Holistic Approach*. Edited by La Verne Tolbert. Eugene: Wipf & Stock, pp. 105–15

HULL, John. 1999. Spirituality, Religion, Faith: Mapping the Territory' Youth and Policy. *The Journal of Critical Analysis* 65: 48–59.

KAY, William K. 2001. Epilogue II. In *Towards Religious Competence: Diversity as a Challenge for Education in Europe*. Edited by Hans-Günter Heimbrock, Christoph Th. Scheilke and Peter Schreiner. Münster: LIT, s. 268–69

PUSZTAI, Gabriella, DEMETER-KARÁSZI, Zsuzsanna. 2019. Analysis of Religious Socialization Based on Interviews Conducted with Young Adults. *Religions* 10: 365

SCHREINER, Peter. 2001. Towards a European Oriented Religious Education. In *Towards Religious Competence: Diversity as a Challenge for Education in Europe*. Edited by Hans-Günter Heimbrock, Christoph Th. Scheilke and Peter Schreiner. Münster: LIT.

SCHREINER, Peter. 2013. Religious education in European context. *HERJ Hungarian Educational Research Journal* 3: 5–15.

SUSANTO, Eri, SUYADI, Suaydi. 2020. The Role of Parents' Attention in the Moral Development of Children in the Amid of COVID-19 Pandemic. *Jurnal Ilmiah Sekolah Dasar* 4: 355–559

Štátny pedagogický ústav. 2011. ŠVP—Štátny vzdelávací program. Clovek a hodnoty [Humans and Values]. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. Valid from 1st September 2011. Available online: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaciprogram/svp-druhy-stupen-zs/clovek-hodnoty> (accessed on 12 July 2021).

Štátny pedagogický ústav [National Institute for Education]. 2021. Metodické usmernenie k obsahu a organizácii výchovno-vzdelávacieho procesu v základných školách [Methodical Guidelines for the Content and Organization of the Educational Process in Primary Schools]. Február 8. Available online: <https://www.ucimenadialku.sk/usmernenia/rozhodnutia-a-usmernenia-vcase-covid-19/metodick%c3%a9%20usmernenie02-2021.pdf> (accessed on 18 May 2021)

TOLEDO. 2007. Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Available online: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/e/29154.pdf> (accessed on 13 July 2021).

UNESCO. 2020. Education: From Disruption to Recovery. Available online:
<https://en.unesco.org/covid19/educationrespons>

Prof. PaedDr. Dana Hanesová, PhD., Libny H. Dubreuze Sr.

K problému trvalej verzus dočasnej platnosti prikázania o dni odpočinku (v kontexte Gn 2,2–3 a Mk 2,27)

Martin TURČAN

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá otázkou platnosti prikázania Desatora o dni odpočinku. Nevšíma si známy spor soboty a nedele, ale otázku, či vôbec v novozmluvnej ére nejaký deň sviatočného odpočinku platí. Poukazuje na skutočnosť že každá teológia, ktorá na danú otázku odpovedá záporne, musí nutne popierať ideu ustanovenia dňa odpočinku už pri stvorení (Gn 2,2–3). Autor na základe výkladu Gn 2,2–3 a Mk 2,27 ako dvoch kľúčových textov v danej veci argumentuje, že deň odpočinku má svoje miesto už pri stvorení človeka a ako taký je preňho trvalým inštitútom. Táto skutočnosť smeruje proti chápaniu, podľa ktorého šlo len o predobrazný inštitút alebo vymedzovací znak židovstva. Autor sa nezaobrá vedeckými otázkami o vzniku sveta, ale postupuje čisto biblicky a snaží sa ukázať, že v naratíve o stvorení sa deň odpočinku týka nielen Boha, ale aj človeka (Gn 2,2–3). Toto tvrdenie podopiera rozborom Kristovho výroku z Mk 2,27, ktorý odhaľuje, že aj Ježiš rozumel pôvodu dňa odpočinku práve takto. Teologický dopad tejto skutočnosti pre závery o dočasnej verzus trvalej a univerzálnej platnosti tretieho, resp. štvrtého prikázania Desatora je zásadný.

Kľúčové slová: Deň odpočinku, stvorenie, sinajská zmluva, New Covenant Theology

Abstract

The paper deals with the issue of the validity of the Sabbath commandment. The author does not pay attention to the Saturday versus Sunday dispute, but to the question of whether the concept of any holy day is a valid idea in the era of the New Covenant. He points out that any theology, which says it is not, must necessarily deny the idea of establishment of the day of rest at the time of creation (Gen 2:2–3). Based on the interpretation of Gen 2:2–3 and Mk 2:27 as the two key texts in the matter, the author shows that the institution of the day of rest already had its place in the creation of man and as such remains a permanent principle for him. This points against the understanding that it was only a

foreshadow of Christ or a boundary marker of the Jewish people. The author does not deal with scientific questions about the origin of the world but proceeds purely biblically and shows that in the narrative of creation, the day of rest concerns not only God but also man (Gen 2:2–3). He supports this claim by analyzing Christ's statement in Mk 2:27, which shows that Jesus himself understood the origin of the day of rest this way. The theological impact of such a factuality on the conclusion about the temporary versus permanent and universal validity of the third, resp. fourth commandment of the Decalogue is fundamental.

Keywords: Day of rest, creation, Sinai covenant, New Covenant Theology

Existujúce prístupy k Desatoru možno rámcovo rozdeliť na (1) prístupy, ktoré považujú Desatoro za súbor univerzálnych, nemenných a nadčasových noriem a (2) prístupy, ktoré ho chápu len ako súčasť sinajskej zmluvy. Podľa druhého uvedeného chápania platí, že hoci väčšina ustanovení Desatora koinciduje s významnými morálnymi princípmi, Desatoro *ako dokument* sa viaže len na židovský národ, a to buď výlučne v kontexte starej zmluvy, prípadne sa týka žido-kresťanov. V rámci predstavy o univerzálnom a nadčasovom charaktere Desatora však existuje jedna variácia (nižšie uvedená pod písmenom (D)), ktorá v praktickej rovine v podstate splýva s prístupom, ktorý počíta s platnosťou Desatora ako dokumentu iba v kontexte starej zmluvy. Zakladá sa na určitej interpretácii tézy, že jedno z príkazov Desatora, konkrétne príkazanie o dni odpočinku, v sebe zahŕňa morálny a tiež obradný aspekt. Morálny aspekt spočíva v princípe, ktorý káže venovať Bohu čas, zatiaľ čo obradný aspekt predstavuje konkrétne vymedzenie tohto času.²⁴ Nazeranie na rozdiel medzi morálnou a obradnou stránkou daného príkazania môže byť rôzne:

(A) Možno tvrdiť, že zachovávaním soboty ako siedmeho dňa týždňa sa vyjadruje úcta voči Bohu-Stvoriteľovi a ako taká ostáva sobota svätým dňom aj v novozmluvnej ére, a to i pre pohano-kresťanov. Tým sa, samozrejme, v praxi stiera rozdiel medzi týmto prístupom a pomyselným prístupom, ktorý obradný

²⁴ Napríklad Tomáš Akvinský uvádza: „*Príkaz zachovávať sobotu je po jedné stránce příkaz mravní, pokud se jím totiž přikazuje, aby se člověk někdy věnoval věcem Božím, podle žalmu 46,11: 'Ustaňte a uznejte, že já jsem Bůh.'* Po této stránce se počítá k příkazům Desatera. Ale pokud jde o určení času, je to příkaz obradní.“ (Tomáš, AKVINSKÝ, *O zákonech v Teologické sumě*, Praha: Krystal OP, 2003, s. 106).

a morálny aspekt daného prikázania vôbec nerozlišuje. (B) Druhou možnosťou je, že Kristovým zmŕtvychvstaním bol sobotný odpočinok presunutý na prvý (resp. ôsmy) deň týždňa, t. j. na nedeľu, a že kresťan má sláviť tento deň ako pamiatku vzkriesenia. (C) Treťou možnosťou je tvrdenie, že na konkrétnom dni týždňa, ktorý kresťan Bohu zasväti, nezáleží a že podstatné je len zachovanie pravidla šiestich všedných dní a jedného sviatočného dňa. (D) V rámci štvrtej možnosti možno odmietat' zásadnosť pravidla 6 + 1 a tvrdiť, že dôležité nie je zasvätiť Bohu jeden deň ako taký, ale principiálne mu v priebehu týždňa venovať *nejaký* čas (v modlitbe, pri štúdiu Písma, pri návšteve bohoslužby a pod.), nech už bude rozkúskovaný do koľkýchkoľvek dní. Prístupy (A) až (C) samozrejme nepopierajú potrebu praktického spirituálneho života kresťana v priebehu týždňa. Od prístupu (D) sa však líšia v tvrdení, že pre kresťana ostáva naďalej platnou požiadavka venovať Bohu jeden deň týždňa ako zvláštny čas sviatočného odpočinku. Práve prístup (D) v praktickej rovine splyva s piatym možným prístupom (E), ktorý tvrdí, že Desatoro ako dokument už pod novou zmluvou neplatí, hoci okrem prikázania o dni odpočinku všetky ostatné prikázania, zhodou okolností, platiť ostávajú. Dôvodom ich pretrvávajúcej platnosti nie je skutočnosť, že sú v Desatore, ale skutočnosť, že zjavne ide o morálne normy, ktoré sú napokon na rozdiel od prikázania o dni odpočinku aj jasne zopakované na iných miestach Novej zmluvy v čase po Kristovom vzkriesení. (F) A napokon šiestym možným prístupom je tvrdenie, že Desatoro ako dokument platí i v novej zmluve, avšak len pre žido-kresťanov.

Načrtnutie problému

V tomto príspevku nás nebude zaujímať otázka teologickej argumentácie v prospech konkrétneho dňa týždňa ako dňa sviatočného odpočinku. Nebudeme si teda všímať spor „nedeľa verzus sobota“, ani otázku, či na konkrétnom dni týždňa vôbec záleží. Všetky tieto prístupy (t. j. prístup (A), ktorý zdôrazňuje svätosť soboty i prístup (B), ktorý zdôrazňuje svätosť nedele ako aj prístup (C), ktorý tvrdí, že na konkrétnom dni týždňa nezáleží a že to môže byť napríklad aj streda, ak sa na tom dohodne cirkev) totiž spája všeobecnejšia téza, ktorou je predpoklad, že kresťan má šesť dní pracovať a jeden deň sviatočne odpočívať. Tým sa principiálne líšia od prístupu (D), prakticky splyvajúceho s prístupom (E), ktorý tvrdí, že nie je potrebné zachovávať žiadny deň ako deň sviatočného odpočinku, pretože tretie (katolícke počítanie), resp. štvrté (kalvínske počítanie) prikázanie malo v podstate len ceremoniálny význam, ktorý bol Kristovou smrťou naplnený (v normatívnom zmysle bolo teda prikázanie abrogované a nie

je potrebné ho viac zachovávať). Prístupy (A) až (C) sa zásadne líšia tiež od prístupu (F), ktorý síce považuje dané prikázanie za platné i v novej zmluve, no iba pre žido-kresťanov. Poslednému menovanému prístupu nebudeme v tomto príspevku venovať priamu pozornosť a zameriame sa len na konflikt medzi prístupmi (A), (B) a (C) na jednej strane a prístupmi (D) a (E) na druhej strane. No argumentácia, ktorú predostrieme, bude mať svoj implicitný dopad i na vyhodnotenie prístupu (F).

Ako explicitný biblický argument v prospech prístupov (D) a (E) sa používa poukaz na Kol 2,16–17, kde sa hovorí o predobraznom charaktere sviatkov, novmesiakov a tiež sobôt (prípadne v spojitosti s Gal 4,9–11 či Rim 14,5). Spolu s tým sa niekedy poukazuje aj na mlčanie biblického textu o zachovávaní dňa odpočinku v čase od Adama po Mojžiša. Takéto chápanie je typické pre časť protestantského kresťanstva. Zatiaľ čo napríklad adventisti siedmeho dňa sú zástancami prístupu (A),²⁵ katolíci²⁶ a presbyteriáni sú zástancami prístupu (B)²⁷ a niektorí luteráni zas zastávajú prístup (C), nemalá časť evanjelikálov vychádza z prístupu (D), resp. (E).²⁸ Prístup (F) zastávajú niektorí mesiánski židia. Prístup (D), resp. (E) možno badať už u niektorých reformátorov, napríklad u Williama Tyndala.²⁹ Postoj Martina Luthera sa zdá byť dvojznačný a možno ho zaradiť buď pod (C) alebo pod (D).³⁰ Prístup (E) je novšie typický pre smer zvaný *New Covenant Theology*, ktorý tvrdí, že na kresťanov sa vzťahujú len tie biblické normy, ktoré sú explicitne uvedené v textoch Novej zmluvy týkajúcich sa času po Kristovom zmŕtvychvstaní (teda *éry novej zmluvy*).³¹

²⁵ George R. KNIGHT (ed.), *Seventh-Day Adventists Answer Questions on Doctrine: Annotated Edition*, Berrien Springs: Andrews University Press, 2003, s. 129 a n.

²⁶ Pozri: KKC 2174–2176.

²⁷ Alexander M'LEOD (ed.), *The Larger Catechism*, New York: Whiting & Watson, 1813, s. 70 a n. Pozri tiež kapitolu 21 Westminsterskej konfesie.

²⁸ Unikum predstavuje postoj pravoslávnych cirkví v Etiópii a Eritrei, ktoré údajne zvláštnym spôsobom slávia oba dni – t. j. sobotu i nedeľu (Getatchew HAILE, *The Forty-Nine Hour Sabbath of The Ethiopian Church*, in *Journal of Semitic Studies*, 1988, roč. 33, č. 2, s. 233–254; Roseline NGCHEONG-LUM, *Eritrea*, New York: Covendish Square, 2020, s. 83 a 86).

²⁹ William TYNDALE, *An Answer to Sir Thomas More's Dialogue*, Cambridge: The University Press, 1850, s. 97–98.

³⁰ Martin LUTHER, Veľký katechizmus, in *Symbolické knihy*, Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1992, s. 207–209; pozri tiež: WA 42:59, 60, 61 ; LW 1:79, 80.

³¹ Pozri napríklad: A. Blake WHITE, *What is New Covenant Theology?: An Introduction*. New Covenant Media, 2012, 76 s.

Pokiaľ však máme prikázanie o dni odpočinku chápať ako výlučne predobrazné ustanovenie, ktoré je naviazané na sinajskú (mojžišovskú) zmluvu prekonanú novou (Ježišovou) zmluvou, ako tvrdia prístupy (D) a (E), potom si systematická konzistentnosť vyžaduje, aby sme predpokladali, že deň odpočinku nebol ustanovený už v Gn 2,2–3, kde o ňom nachádzame prvú zmienku (obdobné platí o prístupe (F)). Ak by bol totiž tento inštitút už súčasťou dokonalého sveta, nemohol by slúžiť ako predobraz (ani výlučne ako vymedzovací znak židovstva), pretože predobrazy sa viažu na fenomén hriechu (a inštitút dňa odpočinku by tiež predchádzal existenciu židovského národa). Predstaviť si príbeh prvých ľudí (a to bez ohľadu na to, či ho v konečnom dôsledku chápeme historicky alebo mýticky), ako príbeh, v ktorom Adam s Evou žijú v raji v týždennom móde s mimoriadnym sviatočným dňom na jeho konci ako symbolom záchranu z hriechu, do ktorého ešte nepadli a ani netušia, že padnú, sa javí teologicky absurdné. Ak teda chce kniha Gn 2,2–3 vykresliť deň odpočinku ako inštitút ustanovený už pri stvorení, a nie až pod Sinajom (alebo kedykoľvek *po páde do hriechu*), potom nemôže ísť len o znamenie mojžišovskej zmluvy či typologický predobraz Kristovho výkupného diela, ale musí ísť o nadčasový inštitút (či už ho eticky zdôvodníme teóriou Božieho príkazu, teóriou prirodzeného zákona alebo akokoľvek inak). Základná teologická otázka je teda v danom kontexte vlastne chronologická: Kedy v zmysle biblického podania Boh prvýkrát ustanovuje deň odpočinku?

V nasledovných riadkoch budeme argumentovať, že sa tak deje už pri stvorení. Budeme teda tvrdiť, že inštitút dňa odpočinku nie je podmienený okolnosťou hriechu (ani existencie židovského národa). Podotýkame, že táto téza vôbec nie je v kresťanstve samozrejماً. Ako sme už predznačili, je sporná. Naša argumentácia sa pritom oprostí od problematiky kreacionizmu verzus teistického evolucionizmu a bude založená čisto na metóde biblickej teológie (a s tým súvisiacich exegetických postupoch).³² Naším cieľom je všimnúť si, ako Písmo (nech už ho metódami historických a literárnych vied interpretujeme

³² Pôjde nám o zdôvodnenie inštitútu dňa odpočinku pohľadom na jeho miesto vo veľkom biblickom príbehu. K takémuto teologickému prístupu skúmajúcemu zasadenie jednotlivých častí do celkového rozprávania Písma pozri napríklad: David J. H. BELDHAM, Jonathan SWALES, Biblical Theology and Theological Interpretation, in Craig G. BARTHOLOMEW, Heath A. THOMAS, (eds.), *A Manifesto for Theological Interpretation*, Grand Rapids: Baker Academic, 2016, s. 131–140; Craig G. BARTHOLOMEW, *The Drama of Scripture: Finding Our Place in the Biblical Story*, Londýn: Society for Promoting Christian Knowledge, 2016; Daniel DUDA, *Velký příběh Bible*, Praha: Jiří Dřejnar – luxpress, 2010). Sme si však vedomí, že ani vedecká otázka o spôsobe vzniku sveta nie je (z hľadiska systematickej teológie) celkom bez dopadov na našu tému.

v ďalšom slede teoreticky akokoľvek) podáva v rámci svojich príbehov pôvod inštitútu dňa odpočinku (teda, ako ho podáva *teologicky*). Kľúčovým textom, na ktorý sa zameriame, je už spomínaný Gn 2,2–3 a spolu s ním si bližšie všimneme i jeden zásadný novozmluvný text, ktorým je Mk 2,27.

Sme totiž presvedčení, že tak ako býva Kol 2,16–17 (v spojení s Gal 4,9–11 a prípadne i Rim 14,5) základným explicitným argumentom v prospech prístupov (*D*) a (*E*), sú tieto texty spolu so znením daného prikázania podľa Ex 20,8–11 základnými explicitnými biblickými argumentmi proti takýmto prístupom. Z hľadiska systematickej súvislosti sa interpretácie všetkých týchto biblických textov vzájomne podmieňujú: V Kol 2,16–17 sa uvádza, že sviatky, novmesiace a soboty sú tieňom budúcich vecí (gr. *σκιά τῶν μελλόντων*), ale to hlavné je Kristus (dosl. prekl. „*ale telo je Kristovo*“ – gr. „*τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ*“). Na základe tohto textu teda možno argumentovať, že inštitút týždenného dňa odpočinku bol, rovnako ako sviatky a novmesiace, len predobrazom platným do času Kristovej obete. V takom prípade však pisateľ Kol 2,16–17 nechápe Gn 2,2–3 ako text, ktorý hovorí o *ustanovení* dňa odpočinku pri stvorení (obdobné platí o jeho chápaní Mk 2,27, respektíve jemu zodpovedajúceho tradovaného Pánovho výroku, že sobota bola učená pre človeka, a nie človek pre sobotu). Inak by totiž deň odpočinku nemohol byť len tieňom budúcich vecí (teda predobrazom, ktorý bol krížom naplnený a z normatívneho hľadiska zrušený).

V súvislosti s Kol 2,16–17 však existujú aj alternatívne interpretácie. Napríklad, že výraz *soboty* tu neodkazuje na siedmy deň týždňa, ale na tie sviatky, ktoré nespádajú pod grécky výraz *ἑορτή* (pútnický sviatok). Má ísť o Jom kipur a sviatok trúbenia, ktoré sú v Starej zmluve označené ako výročné šabaty (Lv 23,24.32). Nie sú pútnickými sviatkami, pre ktoré sa používal hebrejský výraz *שַׁבָּת* ako korelát gréckeho *ἑορτή*. Azda v Oz 2,13 (resp. 2,11) je výraz *sobota* použitý v rámci danej triády (t. j. pútnický sviatok, novmesiac a výročná sobota) práve takto.³³ Túto interpretáciu zastával napríklad už známy presbyteriánsky biblista 19. storočia Albert Barnes (a to práve z vyššie uvedených systematických dôvodov; vychádzal totiž z nadčasového charakteru prikázania o dni odpočinku, s tým, že v ére novej zmluvy ho vzťahoval na nedeľu, ktorej legitimitu vnímal ako zásadne ohrozenú prijatím záveru, že text hovorí o predobraznom charaktere tretieho, resp. štvrtého prikázania ako

³³ LXX tu má: „*ἑορτὰς αὐτῆς καὶ τὰς νομηνίας αὐτῆς καὶ τὰ σάββατα αὐτῆς* [...]“

takého).³⁴ Nedávno ju ako svoju dizertačnú tézu rozvinul a obhájil adventistický teológ Ron du Preez (ktorý zas, pochopiteľne, počíta s tým, že dňom odpočinku ostáva sobota; tento rozdiel nás však, ako už sme uviedli, teraz nezaujímá).³⁵

Napriek tejto či iným alternatívnym interpretáciám však možno tvrdiť, že výklad, podľa ktorého v Kol 2,16–17 ide o týždenné, a nie výročné soboty, a teda o ich vyhlásenie za číre predobrazy, sa zdá predsa len pravdepodobnejší. No i v takom prípade treba uznať, že záležitosť nie je jednoznačná (a že ešte o čosi menej jednoznačná je pri snahe o podpornú argumentáciu textami Gal 4,9–11 a Rím 14,5, ktoré deň odpočinku výslovne vôbec nezmieňujú). Takže prizmou hermeneutiky, ktorá predpokladá myšlienkový súlad Písma, platí, že to, ako čítať Kol 2,16–17, závisí od širšieho systematického kontextu, v rámci ktorého je zásadnou práve otázka, kedy je v zmysle biblického podania deň odpočinku prvý krát ustanovený.³⁶ Ako sme predznačili, zastávame názor, že práve Gn 2,2–3 a Mk 2,27 sú silnými argumentmi, že sa tak deje už pri stvorení a nižšie ukážeme prečo.³⁷

³⁴ Albert BARNES, *Barnes New Testament Notes*, Grand Rapids: Baker Book House, 1949, s. 3662. Netvrdíme však, že niektorí zástancovia prístupu (B) v praxi nevychádzajú z rovnakého predpokladu ako zástancovia prístupu (D). Je však otázne, nakoľko sú konzistentní. Podstatné každopádne je, že pre prístupy (D) a (E) je predpoklad, že deň odpočinku nie je ustanovený už pri stvorení, ale až neskôr, zo systémových dôvodov esenciálne dôležitý.

³⁵ Ron DU PREEZ, *A Critical Analysis of the Word Σαββάτων In Colossians 2:16* (dissertation), Kapské Mesto: University of the Western Cape, 2018, 342 s.

³⁶ Teoreticky platí, že aj keď budeme tvrdiť, že v Kol 2,16–17 sa hovorí o zrušení týždennej soboty ako sviatočného dňa, nutne z toho nevyplýva zrušenie princípu zachovávanania týždenného dňa odpočinku (teda implicitne buď predpokladáme jeho presunutie na nedeľu alebo jeho presunuteľnosť na ktorýkoľvek deň týždňa). Z tohto hľadiska ostane platiť, že (prinajmenšom pri zaujatí protestantských teologických východísk) systémovo predpokladáme, že inštitút dňa odpočinku bol v kontexte biblického príbehu zavedený ešte pred pádom do hriechu, keďže aj v takejto perspektíve nemá iba predobraznú, ale (aspoň čo do princípu) nadčasovú povahu. Barnes, ktorý bol zástancom myšlienky posvätnosti nedele, sa však touto cestou nevydal, pretože si bol vedomý, že ak uznáme, že text hovorí o predobraznom charaktere soboty, potom sa zdá veľmi nepravdepodobné, že by zároveň nehovoril aj o jej úplnom zrušení, teda o zrušení praxe zachovávanania jedného dňa zo siedmich ako svätého (rovnako ako je to pri tradičnom protestantskom chápaní sviatkov a novmesiacov).

³⁷ Pokiaľ ide o otázku prítomnosti konceptu sedemdňového týždňa v biblických príbehoch predchádzajúcich Mojžiša, tradične sa poukazuje na tri postavy – na Ábela, Noacha a Jákoba (resp. Lábana). V Gn 4,3 sa uvádza, že Ábel doniesol Bohu svoju obeť z oviec *na konci dní* (hebr. םִימָוּ ׀ִקְרָב), čo niektorí vykladači interpretujú ako koniec týždňa, teda sobotu, ktorá bola dňom bohoslužby. Iní však navrhujú význam *na konci žatevného obdobia*, keďže Kain prináša obeť z úrody. Existujú aj ďalšie interpretácie. V príbehu o potope sa zas niekoľko krát spomína perióda siedmich dní – svetu ostáva sedem dní do potopy (Gn 7,4.10) a Noach čaká opakovane sedem dní, kým vypustí z korábu vtáky (Gn 8,10.12). Možno to chápať tak, že čas počíta na

Diskusia

Podľa Gn 2,2–3 Boh siedmeho dňa prestal vykonávať svoje stvoriteľské dielo, odpočinul si a siedmy deň požehnal a posvätil. Juraj Bándy v súvislosti s týmto textom uvádza, že „[n]a adresu tých, ktorí odvodzujú sedemdnňový týždeň a šabbat z IM 1 [2; pozn. autora], treba povedať, že v tomto texte sa nehovorí ani slovo o tom, že aj človek by mal odpočívať každý siedmy deň. Ide o Boží odpočinok, ktorý má tajomný vzťah k svetu a k človeku.“³⁸ Ozvenu tohto textu však nachádzame v zdôvodnení tretieho, resp. štvrtého prikázania Desatora v Ex 20,11, kde sa uvádza, že Izraelita má zachovávať sobotný deň preto, lebo Hospodin si v siedmy deň odpočinul od svojich stvoriteľských diel a tento deň požehnal a posvätil. Vzhľadom na existujúcu polemiku teda máme pri čítaní tohto prikázania dve možnosti – (1) buď chápeme jeho zdôvodnenie ako odkaz na *ustanovenie* dňa odpočinku už pri stvorení sveta – t. j., že siedmy deň je svätý preto, lebo bol posvätený už pri stvorení, čo je dôvod, prečo ho má Izraelita zachovávať, (2) alebo ho chápeme „len“ ako výzvu k *napodobňovaniu* dávneho jednorazového Božieho činu, na ktorom sa človek nezúčastnil, pričom táto *nová* náboženská povinnosť Izraelitu má iba predobrazný charakter (prípadne je vymedzovacím znakom).

V prospech prvého z uvedených chápaní svedčí, samozrejme, prosté čítanie prikázania. V prospech druhého zas možno argumentovať poukazom na verziu daného prikázania v Dt 5,15, kde je namiesto odkazu na stvorenie zdôvodnením sobotného odpočinku spomienka na otroctvo v Egypte a na záchranu z tohto otroctva. Typologická interpretácia vidí v dvojacom zdôvodnení prikázania o dni odpočinku v dvoch rôznych verziách Desatora symbol stvorenia a vykúpenia, ktoré sa novým spôsobom odohrávajú v Kristovi, ktorý nás vyslobodil z hriechu (Žd 2,15) a v ktorom sme novým stvorením (2. Kor 5,17). Prikázanie teda chápe predobrazne. Dve rôzne verzie prikázania však možno čítať aj tak, že práve vyslobodenie spod otrockej práce v Egypte

týždne. Námietka však môže znieť, že sedmička tu má čisto symbolický význam. V príbehu o Jákovovej svadbe sa naopak explicitne spomína slovo *týždeň*, hebr. שבוע (Gn 29,27–28). Akoby teda i Lában poznal počítanie času na týždne (sedemdnňové jednotky). Námietka môže v tomto prípade znieť, že tu ide o anachronizmus.

³⁸ Juraj BÁNDY, *Teológia Starej zmluvy*, Bratislava: Univerzita Komenského, 2003, s. 37. Je však vhodné dodať, že Bándy sa vzápätí zvláštnym spôsobom dopĺňa a uvádza: „Na druhej strane ako nepriamy argument možno použiť Boží odpočinok asi takto: ak aj sám Pán Boh si potrebuje po šiestich dňoch práce odpočinúť, potom Jeho obraz by si nemal myslieť, že odpočinok nepotrebuje.“ (Tamtiež).

umožňuje Izraelitovi vstupovať do siedmeho dňa ako zvláštneho dňa odpočinku a požehnaní. Možno tomu teda rozumieť tak, že v Dt 5,15 nejde o ďalšie (druhé) zdôvodnenie soboty, ale len o Mojžišovu interpretáciu pôvodného zdôvodnenia, ktoré spočíva v ustanovení dňa odpočinku už pri stvorení. Napokon, skutočnosť že egyptské otroctvo je prekážkou plného a slobodného duchovného života Izraelitov (a teda aj ich prežívania soboty, na ktorú už snáď v Egypte i zabudli³⁹), možno vidieť naznačenú i v dôvode, s ktorým Mojžiš pôvodne predkladá faraónovi žiadosť o ich prepustenie – ide o to, aby mohol ľud v púšti slúžiť svojmu Bohu (Ex 7,16.26), čo v otrokárskom Egypte asi dostatočne nemôže.⁴⁰ Navyše, aj keby bola sobota popri pamätníku stvorenia tiež znamením vyslobodenia z hriechu, ešte stále to neznamená, že má *výlučne* povahu „tieňa“, ktorý sa v novej zmluve stáva abrogovaným či obsolentným (to isté platí, ak uznáme, že sobota je *aj* vymedzovacím znakom židovstva, no *nielen* ním). Zásadnou otázkou teda ostáva, kedy bol v zmysle celkového biblického príbehu daný inštitút prvý raz ustanovený, čiže, ako chápať samotný text Gn 2,2–3.

Zastávame názor, že odpoveď na túto otázku nám prináša jazyk daného textu. Kľúčovým výrazom, ktorý si v Gn 2,2–3 treba všimnúť, je sloveso *posvätiť* (hebr. *וַיְקַדְּשׁ*). Práve adekvátna interpretácia tohto výrazu vedie k záveru, že v texte ide o *ustanovenie* dňa sviatočného odpočinku. A teda sekundárne, že z dvoch vyššie uvedených výkladov tretieho, resp. štvrtého prikázania v Ex 20,8–11 treba uprednostniť prvý. Sloveso *posvätiť* sa v Starej zmluve nachádza 175-krát a na všetkých ostatných miestach⁴¹ má z praktického hľadiska zrejmy dopad na človeka, teda na jeho konanie či postoj. Vždy sa týka oddelenia niečoho pre Boha a veľmi často súvisí s bohoslužbou. Jiří Beneš uvádza, že „[s]lovo *svatý* označuje to, čo patrí do Hospodinovy sféry, takže *sedmý deň si Hospodin vyhradil pro sebe*.“⁴² Beneš tým, pochopiteľne, nehovorí, že by to bol iba Boh, kto podľa Gn 2,2–3 v tento deň odpočíval, ale naopak, že ide o deň ktorý si Hospodin vyhradil pre seba, a to vo vzťahu k človeku. S ohľadom na spôsob používania daného výrazu v Starej zmluve (a zvlášť v Pentateuchu), nám teda skutočnosť, že Boh siedmy deň *posvätil*, hovorí, že ide

³⁹ Por. Neh 9,14.

⁴⁰ Hodno zmieniť, že kniha Exodus opakuje stvoriteľské zdôvodnenie svätenia siedmeho dňa ešte raz v Ex 31,17. Možno teda tvrdiť, že ideu stvorenia zdôrazňuje.

⁴¹ Ide o knihy: Gn, Ex, Lv, Nm, Dt, Józ, Sdc, 1. a 2. Sam, 1. a 2. Krľ, 1. a 2. Krn, Ezd, Neh, Jb, Iz, Jr, Ez, Jl, Mich, Sof a Hag.

⁴² Jiří BENEŠ, Petr VAĐURA, *Pradějiny*, Praha: Kalich, 2010, s. 56.

o takú výnimočnosť tohto dňa, ktorá zasahuje aj človeka, keďže *posvätenie* niečoho ako vyhradenie pre Boha sa v Písme deje vždy s ohľadom na človeka. Aký význam by napokon malo konštatovanie, že Boh posvätil jeden deň stvoriteľského týždňa neperiodicky a sám pre seba, bez dopadu na človeka? Čitateľovi je predsa zrejmé, že Boh je osebe a pre seba neustále svätý. Ak teda má mať daný výraz v predmetnom vyjadrení nejaký zmysel, *argumentum ex dicto* sa žiada chápať ho ako niečo, čo zasahuje aj človeka,⁴³ ktorý vďaka tomu pozná už v dokonalom svete bežné i mimoriadne chvíle (všedné dni a sviatočný deň).

Niektorí z vykladačov, ktorí si význam slova *posvätiť* na tomto mieste uvedomujú, no odmietajú záver, že by v príbehu šlo o *ustanovenie* týždenného dňa odpočinku, argumentujú že siedmy deň tu figuruje ako symbol *veku* dokonalého sveta. Tvrdia, že z tohto „dňa“ Boh ani človek (až do momentu ľudského pádu) nevystupujú. Teda, že v zmysle Gn 2 vlastne žijú neustále v „siedmom dni“.⁴⁴ Takáto interpretácia však neobstojí v kontexte daného naratívu ani v kontexte naratívov naň nadväzujúcich. Príbeh totiž hovorí o večeroch a ránoch. Zástancovia predmetnej interpretácie síce poukazujú na fakt, že oproti ostatným dňom práve pri siedmom dni chýba zmienka o večeri a ráne, avšak takéto *argumentum e silentio* nestačí. Prečo by sme mali predpokladať, že siedmy deň, ktorý je rovnako ako ostatných šesť dní v príbehu označený za *deň*, sa od nich, čo do svojej dĺžky líši? Hodno si tiež všimnúť, že príbeh o páde prvých ľudí z nasledovnej kapitoly hovorí o *podvečernom* vánku, v ktorom sa Boh stretáva s človekom (Gn 3,8). Je teda zrejmé, že v danom pradejinnom naratíve ako celku sa počíta s pokračovaním večerov a rán⁴⁵ a že po siedmom dni tu opäť nasleduje prvý až šiesty deň a tak dokola (napokon, už v Gn 1,14–18 je vyjadrená myšlienka časového kolobehu). To, čo teda stvoriteľský naratív komunikuje, je aj idea týždňa – všednosti i sviatočného odpočinku.

⁴³ K tomu pozri napríklad: Claus WESTERMANN, *Genesis 1–11: A Continental Commentary*, Minneapolis: Fortress Press, 1994, s. 170–171.

⁴⁴ I niektorí z tých, čo zastávajú takúto interpretáciu trvania siedmeho dňa však, paradoxne, prichádzajú k záveru, že Gn 2,2–3 a Ex 20,8–11 podáva inštitút dňa odpočinku ako ustanovený už pri stvorení (pozri napríklad: Kenneth A. MATHEWS, *The New American Commentary, Vol. 1A (Genesis 1–11:26)*. Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1996, s. 180–181).

⁴⁵ Navyše i v Gn 2,17 a 3,5 sa používa slovo *deň* v zjavne časovo limitovanom zmysle. V novozmluvnom kontexte takto ohraničený siedmy deň stvorenia podáva i Žd 4,4 (s prihliadnutím na v. 7).

V Gn 2,2–3 sa navyše uvádza, že Boh siedmy deň *požehnal*. Slovo *požehnať* (hebr. 777) súvisí s dobrorečením, priazňou, blahom.⁴⁶ Spojenie týchto dvoch výrazov v súvislosti s dňom odpočinku v Gn 2,2–3 a Ex 20,11 je z hľadiska celej Starej zmluvy unikátne.⁴⁷ Možno súhlasiť s Jamesom McKeownom, ktorý uvádza, že „Boh požehnaním siedmeho dňa uznal jeho prínos a následne ho posvätil a oddelil, aby aj ostatní mohli mať z neho úžitok.“⁴⁸ Je vhodné citovať aj kolektív slovenských biblistov pod vedením P. Dubovského, ktorí uvádzajú: „*Hoci je siedmy deň bez mena, Boh ho požehnal a posvätil. Sú to prekvapivé výrazy s ním súvisiace. Biblický jazyk bežne obmedzuje požehnanie na živé bytia – Boh, ľudia, zvieratá – nie je priamo jasné, v akom zmysle môže byť deň požehnaný [...]. Sobota je požehnaná aj posvätením. Nie je však bežné, aby bol deň posvätený, čiže utvorený alebo prehlásený za svätý. [...] Miesta, osoby a náboženské predmety môžu byť posvätné, ale okrem soboty iba v Neh 8,9.11 je sviatok pomenovaný ako svätý. [...] Siedmy deň je vôbec prvá posvätná vec v Písme; tým získal výnimočné postavenie, ktoré prináleží vlastným spôsobom iba Bohu. Kniha Genezis tak zdôrazňuje posvätnosť soboty.*“⁴⁹ Alebo ako s odkazom na De Graafa poznamenáva vo svojom homiletickom komentári ku Gn 2,2–3 Sidney Greidanus, *tento výnimočný deň zdôrazňuje a symbolizuje Božie spoločenstvo s jeho stvorením*.⁵⁰ Podobne aj Klaus Westermann podotýka, že Gn 2,2–3 vyjadruje myšlienku, že

⁴⁶ James MCKEOWN, „Blessings and curses“, in T. Desmond ALEXANDER, David BAKER (eds.), *Dictionary of the Old Testament: Pentateuch: A Compendium of Contemporary Biblical Scholarship*, Downers Grove: InterVarsity Press, 2002, s. 83 a n.

⁴⁷ Claus WESTERMANN, *Genesis 1–11: A Continental Commentary*, s. 170.

⁴⁸ J. MCKEOWN, „Blessings and curses“, in T. Desmond ALEXANDER, David BAKER (eds.), *Dictionary of the Old Testament: Pentateuch: A Compendium of Contemporary Biblical Scholarship*, s. 87.

⁴⁹ Peter DUBOVSKÝ (ed.), *Genezis. Komentáre k Starému zákonu*, Trnava: Dobrá kniha, 2008, s. 82. Uznávame, že i toto vyjadrenie si vyžaduje interpretáciu a nie je nad všetku pochybnosť, že vyjadruje rovnakú myšlienku, akú sa vo vzťahu ku Gn 2,2–3 snažíme predostrieť my. Javí sa nám to však pravdepodobné, preto ho citujeme. Zdá sa, že s ustanovením dňa odpočinku pri stvorení počíta aj Alexander Cap. Nie je nám však celkom zrejmé, či predpokladá zachovávanie soboty v predmojžišovských dobách, pretože uvádza, že „[s]obota ako deň na vykonávanie bohoslužieb a prinášanie obetí bola ustanovená Mojžišom až neskôr, keď ľudia zabudli na svojho Stvoriteľa.“ (Alexander CAP, *Biblická prahistória: Biblicko-exegetický komentár na prvú až jedenástu kapitolu knihy Genezis*, Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018, s. 95). Ku Gn 2,2–3 pozri prípadne tiež: John E. HARTLEY, *Genesis. New International Bible Commentary*, Peabody: Hendrickson Publishers, 2000, s. 55.

⁵⁰ Sidney GREIDANUS, *Preaching Christ from Genesis: Foundations for Expository Sermons*, Grand Rapids: Eerdmans, 2007, s. 60.

„posvätenie soboty ustanovuje poriadok, v zmysle ktorého je čas ľudského života rozdelený na bežný a sviatočný, na prácu a odpočinok. Dodáva, že ide o dar stvoriteľa svojmu ľudu a nie je len anticipáciou soboty Izraelitov.“⁵¹

Z novozmluvných textov podporuje takýto záver práve spomínaný text Mk 2,27,⁵² ktorý obsahuje Kristov výrok, že sobota bola učená pre človeka, a nie človek pre sobotu. Výrok je súčasťou perikopy z Mk 2,23–28, ktorá zachytáva Ježišovu konfrontáciu s farizejmi kritizujúcimi jeho učeníkov za trhanie klasov v sobotu. Paralelné pasáže nachádzame v Mt 12,1–8 a Lk 6,1–5. Výrok, na ktorý sa zameriavame však nachádzame len u Marka.⁵³ V gréčtine

⁵¹ Claus WESTERMANN, *Genesis 1–11: A Continental Commentary*, s. 171.

⁵² Teoreticky možno argumentovať aj inými textami, napríklad poukazom na 1. Tim 1,9–10, kde nachádzame zjavnú parafrázu Desatora. Hriechy zodpovedajúce porušeniu druhej dosky (v. 9b–10) sú vymenované v príslušnom poradí od štvrtého, resp. piateho po ôsme, resp. deviate; chýbajúce je nahradené dôvetkom „a pre čokoľvek iné, čo sa ešte prieči zdravému učeniu.“ Ponúka sa teda, že hriechy zmienené vo v. 9a sa zas týkajú porušenia prvej dosky. Prvá časť verša 9 znie: „a uvedomuje si, že Zákon nie je určený spravodlivému, ale pre tých, čo prestupujú Zákon, pre vzdorovitých, bezbožných a hriešnikov, pre nehanebníkov a svetákov.“ Existujú snahy ukázať, že nehanebníci (doslova „nesväti“; gr. *ἀνοσίοις*) a/alebo svetáci („svetskí“; gr. *βεβήλοισ*) sú ľudia nerozlišujúci posvätno a profánno – t. j. svätý deň odpočinku (tretie, resp. štvrté prikázanie Desatora) a všedné dni. Ak by bol tento výklad správny, potom by bola uspokojená požiadavka vyznávačov New Covenant Theology, či iných podobných smerov, ukázať, že prikázanie o dni odpočinku je zopakované aj v Novej zmluve v čase po Kristovom vzkriesení. Ďalším novozmluvným textom môže byť Zj 11,19, ktorý zmiňuje archu zmluvy v nebeskom chráme. Argument spočíva v téze, že jedným z kľúčových obsahov archy zmluvy (alebo tým kľúčovým prvkom v nej) bolo v zmysle Ex 25,16 Desatoro – „slová zmluvy“. Otázkou však je, či tu nejde len o použitie starozmluvných obrazov v novozmluvnom kontexte, ktoré treba interpretovať symbolicky a významovo relatívne voľne. Riešenie je teda vecou zvolenej hermeneutiky. Obdobné sa týka aj starozmluvného textu z Iz 66,23, ktorý hovorí, že vo večnosti bude mesiac čo mesiac a sobotu čo sobotu každý prichádzať, aby sa poklonil pred Hospodinom. Niektorí vykladači chápu tento text ako doklad, že i vo večnosti sa bude čas počítať na mesiace a týždne (soboty). Otázkou však je, či tu nejde len o temporálne kultúrno-náboženské vyjadrenie večného. Zastávame preto názor, že texty Gn 2,2–3 a Mk 2,27, ktorým sa v tomto príspevku venujeme, sú omnoho lepšími biblickými dokladmi platnosti tretieho, resp. štvrtého prikázania než tieto texty.

⁵³ Niektorí si preto myslia, že šlo o samostatne tradovaný Pánov výrok (pozri napríklad: Stephen WESTERHOLM, „Sabbath“, in Joel B. GREEN (ed.), *Dictionary of Jesus and the Gospels*, Downers Grove: InterVarsity Press, 1992, s. 717; Anthony E. HARVEY, *The New English Bible Companion to the New Testament*, Oxford: Oxford University Press, 1970, s. 124–125; Eduard SCHWEITZER, *The Good News According to Mark*, Richmond: John Knox Press, 1970, s. 71; k polemike na túto tému pozri napríklad aj: Christopher S. MANN, *Mark: A new translation with introduction and commentary. Anchor Bible*, New York: Doubleday, 1986, s. 238–239). Podobný výrok sa neskôr objavuje v židovskej spisbe u rabína Šimona ben Menasia. Niektorí sa domnievajú, že nejde o náhodu a že ho preberá od Ježiša (k tomu pozri napríklad: Craig EVANS, *Ancient texts*

zníe: „καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς Τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, καὶ οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον.“ Ježiš tu doslova hovorí, že sobota *sa stala* (gr. ἐγένετο) pre človeka, a nie človek pre sobotu. Ide tu o zrejmú referenciu na stvorenie. Ježiš v Mk 2,27 nepoužíva prítomný čas („sobota *je* tu pre človeka, a nie človek pre sobotu“), ale minulý čas, a to s použitím slovesa γίνομαι (*stať sa, vzniknúť*). To sa gramaticky zjavne viaže aj k slovu *človek* a v danej súvislosti nemôže znamenať nič iné, než jeho vznik, teda stvorenie. Tým sa viditeľne naráža na zmienku o prvých ľuďoch a o siedmom dni zo stvoriteľského naratívu knihy Genezis. Text teda nemožno zredukovať na konštatovanie, že „*človek tady není pro sobotu, ale sobota pro člověka*,“⁵⁴ hoci v tomto konštatovaní je, samozrejme, kus pravdy. Ježiš hovorí čosi viac – že človek bol už pôvodne stvorený, aby mal v sobote požehnanie.

Tomuto tvrdeniu azda nasvedčuje i skutočnosť, že u každého zo synoptikov sa Ježiš v tomto príbehu snaží oponentom ukázať legitímnosť svojho konania na základe argumentov z Písma. Možno teda tvrdiť, že jeho vyjadrenie nemá len povahu autoritatívneho výroku (etickej interpretácie zákona významnou postavou, ktorá vyhlasuje, že sobota je určená pre dobro človeka;⁵⁵ i keď, samozrejme, má *aj* takúto povahu, keďže Ježiš v každej z paralelných pasáží jasne vyjadruje svoje mesiášstvo a označuje sa za Syna človeka),⁵⁶ ale má tiež povahu argumentu.

Keď sa pozrieme do markovskej, matúšovskej i lukášovskej verzie, Ježiš vždy podopiera svoj postoj k správaniu učeníkov, ktorých sa tu zastáva, textami z Písma. U Matúša je to poukaz na príbeh o Dávidovi, ktorý so svojou družinou jedol zakázané posvätné chleby (1. Sam 21,1–8), ďalej je to poukaz na ustanovenia Mojžišovho zákona o chrámovej službe kňazov, ktorí „pracujú“ aj v sobotu (napr. Nm 28,9, prípadne s prihliadnutím na Jn 7,22 i Lv 12,3),

for the New Testament studies: A Guide to the background literature, Peabody: Hendrickson Publishers, 2005, s. 253).

⁵⁴ Jiří MRÁZEK, *Teologie opomíjených: Přehlížené hlasy v Novém zákoně*, Jihlava: Mlýn, 2013, s. 22.

⁵⁵ Slovy Jiřího Mrázka, ide o „jedno z těch typicky Ježíšových jednoduchých pravidel: člověk nemá být otrokem soboty. Sobota je 'zavedena' kvůli člověku, nikoli opačně. Je to příležitost si odpočinout, nikoli prožívat stres, abych něco neporušil a nepřekročil.“ (Jiří MRÁZEK, *Markovo evangelium 1–8*, Jihlava: Mlýn, 2018, s. 54).

⁵⁶ K tomu pozri napríklad: Richard B. HAYS, *The moral vision of the New Testament: Community, cross, new creation: A contemporary introduction to New Testament Ethics*, New York: HarperCollins Publishers, 1996, s. 100 – 101; John R. DONAHUE S.j., Daniel HARRINGTON S.j., *Evangelium podle Marka. Sacra Pagina*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 26.

a napokon poukaz na Ozeášov výrok o prioritě milosrdenstva pred obetami (Oz 6,6).⁵⁷ U Lukáša je to len príbeh o Dávidovi a chleboch. Ten nachádzame aj u Marka. Každý zo synoptikov uzatvára Ježišovu reč výrokom, že Syn človeka je pánom i nad sobotou. U Marka predchádzajú tomuto výroku dve Kristove vyjadrenia – odkaz na Dávida a výrok, že sobota bola učiněná pre človeka, nie človek pre sobotu. Ak Ježiš u Matúša i Lukáša bezprostredne predtým, než vyjadrí svoje panstvo nad sobotou stotožnením sa s eschatologickým Synom človeka, *argumentuje* Písmom, je konzistentné uvažovať, že tak robí aj u Marka. Jeho argumenty sú tu teda dva – (1) poukaz na Dávida a (2) poukaz na stvorenie. Výrokom, že sobota bola učiněná pre človeka, a nie človek pre sobotu, Ježiš tvrdí, že človek je dôležitejší než sobotná norma, pretože sa stal (bol stvorený) skôr.⁵⁸

Argumentácia, že to, čo je skôr, má hodnotovú prednosť pred tým, čo príde neskôr, nie je v Písme nezvyčajná. V Novej zmluve ju môžeme nájsť napríklad v 1. Tim 2,14, kde sa objavuje ako zdôvodnenie učiteľského úradu výlučne pre mužov, a to s poukazom na skutočnosť, že muž bol stvorený skôr než žena. Obdobné nachádzame v 1. Kor 11,8–9, kde Pavol píše, že muž si nemusí zakrývať hlavu, zatiaľ čo žena áno (a vo v. 10 dodáva, že závoj je pre ňu znamením jeho moci). Explicitným dôvodom je, že bola stvorená z muža a pre muža. Nás dnes, samozrejme, takáto argumentácia len tak nepresviedča, no z hľadiska starovekej rétoriky (a to aj biblickej) nie je ničím neakceptovateľným. Možno teda tvrdiť, že Ježiš v Mk 2,27 vychádza z tézy, ktorú mu uznajú aj jeho oponenti – a síce pripomenutím, že človek bol podľa biblického podania vyskytol skôr (v šiesty deň, zatiaľ čo sobota nastala až siedmym dňom). Tým zdôvodňuje prednosť človeka pred sobotou. Znamená to, že už pri stvorení bola sobota daná človeku pre jeho dobro.

Samozrejme, dá sa namietat', že chronologický argument ako zdôvodnenie priority človeka pred sobotou ostáva v Mk 2,27 zachovaný aj pri interpretácii, podľa ktorej sobota nebola ustanovená už pri stvorení, ale až omnoho neskôr. Stále predsa ostáva platiť, že človek bol skôr, dokonca výrazne skôr. Prečo by však Ježiš argumentoval, že sobota má byť pre človeka

⁵⁷ Matúšova argumentácia teda vlastne pokrýva odkazy na „celý“ Tanak – na texty zákona, prorokov i spisov. Matúš tak nepotrebuje pridávať nič viac. Snáď práve touto skutočnosťou možno vysvetliť, prečo práve Matúš, ktorý má najviac odkazov na Starú zmluvu i na samotnú knihu Genezis, nepoužíva výrok z Mk 2,27, ak má odkazovať na Gn 2,2–3.

⁵⁸ Táto argumentácia je vo vzťahu k zvieratám a rastlinám, ktoré boli stvorené skôr než človek, pochopiteľne, vylúčená, a to (aj) preto, že samotný príbeh o stvorení hovorí o vyvýšení človeka nad ostatné stvorenstvo (jednak je *obrazom Božím*, a jednak má nad prírodou *vládnut*).

požehnaním a nie bremenom s poukazom na celé generácie, ktoré žili bez soboty? Hovoril by vlastne čosi ako: „Sobota bola pod Sinajom učinená pre dobro človeka, a nie človek v Edene, aby mal v sobote bremeno.“ Ak sobota v Edene ešte vôbec neexistovala, nemá veľký zmysel hovoriť o tom, že nemala byť pre človeka bremenom. Kristov výrok je teda omnoho logickejší, ak sa uchopí ako vyjadrenie, že človek, *ktorému bola sobota určená*, bol *stvorený* pre požehnanie z nej.

Ježiš sa teda v markovskej verzii najskôr odvolá na konanie Dávida (pri ktorom je dôležitá jednak téma hladu, no snáď i samotná téma soboty, keďže je pravdepodobné, že Dávid si vzal chleby predloženia práve v sobotu, kedy sa v zmysle Lv 24,8 vymieňali za nové⁵⁹; a Dávid môže byť vhodným príkladom aj v súvislosti s Kristovým mesiášstvom, keďže mesiáš je „syn Dávidov“⁶⁰) a neskôr odkáže na ustanovenie soboty pri stvorení a tým na jej skutočný zmysel.⁶¹

Druhá časť Kristovho výroku, ktorá je, pochopiteľne, rozhodujúca pre naše tvrdenie, že Mk 2,27 odkazuje na stvorenie (teda, dôvetok „*a nie človek pre sobotu*“), síce v jednom textovom variante Mk 2,27 chýba, no skutočnosť, že v pozadí Kristovho výroku je predstava stvorenia, je tu paradoxne posilnená nahradením slovesa *γίνομαι* ešte pregnantnejším slovesom *κτίζω*, teda explicitným výrazom *stvorit'* (čiže uvádza sa tu, že sobota bola *stvorená* pre človeka).⁶² Netvrdíme, samozrejme, že tento textový variant je pôvodnejší (ide o kódex Washingtonianus datovaný do prelomu 4. a 5. storočia po Kr.). Vzhľadom na vek dochovaných kódexov Novej zmluvy tu, každopádne, máme doklad o pomerne starej tradícii, ktorá v Mk 2,27 vidí odkaz na stvorenie. Mimochodom, význam tejto tradície potvrdzuje aj sýrsky text, ktorý výraz *ó*

⁵⁹ Eduard LOHSE, „σάββατον, σαββατισμός, παρασκευή“, in Gerhard FRIEDRICH (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, Grand Rapids: Eerdmans, 1971, s. 22.

⁶⁰ Stephen WESTERHOLM, „Sabbath“, in Joel B. GREEN (ed.), *Dictionary of Jesus and the Gospels*, Downers Grove: InterVarsity Press, 1992, s. 717.

⁶¹ Krásne to zapadá do tézy, že „tenkrát kdysi diskutoval Ježiš s farizeji zcela na úrovni.“ (Jiří MRÁZEK, *Teologie opomíjených: Přehlížené hlasy v Novém zákoně*, s. 22).

⁶² Pozri kritický aparát k Mk 2,27 v NA 28, s. 110.

ἄνθρωπος prekladá vo význame *ľudstvo*,⁶³ výraz γίνομαι prekladá vo význame *stvorit'* a obsahuje i druhú časť výroku.⁶⁴

Zhrňme: Zmienka o Božom posvätení siedmeho dňa pri stvorení má z hľadiska biblického použitia tohto pojmu nepochybný súvis i so stvoreným človekom. Nemožno preto povedať, že v zmysle pradejinného naratívu by bol tento deň mimoriadnym len pre Boha (teda, že by šlo iba o Boží odpočinok, a nie aj o ľudský). Tento záver len podporuje unikátne spojenie so zmienkou o požehnaní siedmeho dňa, ktoré možno chápať práve tak, že siedmy deň má byť pre človeka požehnaním. Túto skutočnosť vidíme načrtnutú aj v rozoberanom Kristovom výroku, že sobota bola učinená pre človeka a nie človek pre sobotu, ktorý veľmi pravdepodobne odkazuje na stvorenie. Nasvedčuje tomu jednak jazykové hľadisko (zmienka o *vzniku* človeka prostredníctvom slovesa γίνομαι) i argumentatívne (teleologické) hľadisko daného vyjadrenia (Ježiš poukazuje na skutočnosť, že človek, ktorému bola sobota určená, vznikol skôr; je teda „dôležitejší“ a sobota preňho nemá byť bremenom, ale požehnaním).

Záver

Ak uvážime vyššie uvedené argumenty, je namieste záver, že text z Gn 2,2–3 hovorí o *ustanovení* dňa odpočinku a netýka sa len nejakého jednorazového Božieho činu, ktorý by sa človeka netýkal. Rovnako platí, že interpretácia, podľa ktorej Mk 2,27 odkazuje na Gn 2,2–3 a potvrdzuje, že z hľadiska biblického naratívu, ako ho chápal sám Ježiš, bol deň odpočinku ustanovený už pri stvorení, je pravdepodobnejšia než jej opak. Ako taká smeruje proti téze o čisto predobraznom a tým pádom dočasnom charaktere tretieho, resp. štvrtého prikázania Desatora a významne svedčí v prospech tézy o jeho nadčasovosti a univerzálnosti.⁶⁵

⁶³ Takýto preklad je možný vzhľadom na použitie určitého člena pred slovom človek (ὁ ἄνθρωπος), ktoré mu teoreticky dáva generický význam. S týmto prekladom očividne nesúhlasí napríklad Ben Witherington, ktorý s odkazom na Hookera zužuje význam výrazu *človek* na *izraelský národ* (Ben WITHERINGTON III., *The Gospel of Mark: A Socio-Rhetorical Commentary*. Grand Rapids: Eerdmans, 2001, s. 132).

⁶⁴ Aramejské znenie s anglickým prekladom je dostupné na: <https://theholyparamaicriptures.weebly.com/mar-2.html> [cit. 8. 9. 2021]. Relatívne podobný je hebrejský preklad. Koptský preklad sa podobá na hebrejský (pozri: *The Coptic Version of the New Testament in the Northern Dialect. Volume I*, 1897, s. 308–309). Latinský preklad je viacmenej doslovný; výraz *factum est* však možno preložiť dvojako – buď ako *stala sa* alebo ako *bola učinená* (*Novum Testamentum Latine*, Nördlingen: C. H. Beck, 2008, s. 95).

⁶⁵ Vzhľadom na predžidovský charakter (ustanovenie pri stvorení) svedčí i proti téze, že by šlo výlučne o vymedzovací znak židovstva – teda proti prístupu (*F*).

Použitá literatura

- AKVINSKÝ, Tomáš, *O zákonech v Teologické sumě*, Praha: Krystal OP, 2003, 144 s. ISBN 80-86929-59-7.
- BARNES, Albert, *Barnes New Testament Notes*, Grand Rapids: Baker Book House, 1949.
- BARTOLOMEW, Craig G., *The Drama of Scripture: Finding Our Place in the Biblical Story*, Londýn: Society for Promoting Christian Knowledge, 2016, 171 s. ISBN 978-0-281-05740-5.
- BÁNDY, Juraj, *Teológia Starej zmluvy*, Bratislava: Univerzita Komenského, 2003, 223 s. ISBN 80-223-1793-4.
- BELDHAM, David J. H., SWALES, Jonathan, Biblical Theology and Theological Interpretation, in BARTOLOMEW, Craig G., THOMAS, Heath A. (eds.), *A Manifesto for Theological Interpretation*, Grand Rapids: Baker Academic, 2016, s. 131–140. ISBN 978-0-8010-3087-1.
- BENEŠ, Jiří, VAĐURA, Petr, *Pradějiny*, Praha: Kalich, 2010, 288 s. ISBN 978-80-7017-130-1.
- CAP, Alexander, *Biblická prahistória: Biblicko-exegetický komentár na prvú až jedenástu kapitolu knihy Genezis*, Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018, 502 s. ISBN 978-80-555-1982-1.
- DONAHUE Sj, John R., HARRINGTON Sj, Daniel, *Evangelium podle Marka. Sacra Pagina*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 495 s. ISBN 80-7192-915-8.
- DUBOVSKÝ, Peter (ed.), *Genezis. Komentáre k Starému zákonu*, Trnava: Dobrá kniha, 2008, 830 s. ISBN 978-80-7141-626-5.
- DUDA, Daniel, *Velký příběh Bible*, Praha: Jiří Drejnar – luxpress, 2010, 170 s. ISBN 978-80-7130-142-4.
- EVANS, Craig, *Ancient texts for the New Testament studies: A Guide to the background literature*, Peabody: Hendrickson Publishers, 2005, 539 s. ISBN 1-56563-409-8.
- HAILE, Getatchew, The Forty-Nine Hour Sabbath of The Ethiopian Church, in *Journal of Semitic Studies*, 1988, ro4. 33, č. 2, s. 233–254.

GREIDANUS, Sidney, *Preaching Christ from Genesis: Foundations for Expository Sermons*, Grand Rapids: Eerdmans, 2007, 518 s. ISBN 978-0-8028-2586-5.

HARTLEY, John E., *Genesis. New International Bible Commentary*, Peabody: Hendrickson Publishers, 2000, 393 s. ISBN 978-1-85364722-5.

HARVEY, Anthony E., *The New English Bible Companion to the New Testament*, Oxford: Oxford University Press, 1970.

HAYS, Richard B., *The moral vision of the New Testament: Community, cross, new creation: A contemporary introduction to New Testament Ethics*, New York: HarperCollins Publishers, 1996, 528 s. ISBN 978-0-06-063796-5.

MCKEOWN, James, „Blessings and curses“, in T. Desmond ALEXANDER, David BAKER (eds.), *Dictionary of the Old Testament: Pentateuch: A Compendium of Contemporary Biblical Scholarship*, Downers Grove: InterVarsity Press, 2002, s. 83–87. ISBN 0-8308-1781-6.

KNIGHT, George R. (ed.), *Seventh-Day Adventists Answer Questions on Doctrine: Annotated Edition*, Berrien Springs: Andrews University Press, 2003, 597 s. ISBN 1-883925-41-X.

LOHSE, Eduard, „σάββατον, σαββατισμός, παρασκευή“, in Gerhard FRIEDRICH (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, Grand Rapids: Eerdmans, 1971, s. 1–34.

LUTHER, Martin, Velký katechizmus, in *Symbolické knihy*, Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1992, s. 197–248. ISBN 80-7140-002-5.

M'LEOD, Alexander (ed.), *The Larger Catechism*, New York: Whiting & Watson, 1813.

MANN, Christopher S., *Mark: A new translation with introduction and commentary. Anchor Bible*, New York: Doubleday, 1986.

MATHEWS, Kenneth A., *The New American Commentary, Vol. 1A (Genesis 1–11:26)*. Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1996, 528 s. ISBN 978-0-8054-0101-1.

MRÁZEK, Jiří, *Markovo evangelium 1–8*, Jihlava: Mlýn, 2018, 208 s. ISBN 978-80-86498-64-5.

MRÁZEK, Jiří, *Teologie opomíjených: Přehlížené hlasy v Novém zákoně*, Jihlava: Mlýn, 2013, 183 s. ISBN 978-80-86498-52-2.

NGCHEONG-LUM, Roseline, *Eritrea*, New York: Covendish Square, 2020, 144 s. ISBN 1-877-980-4450.

DU PREEZ, Ron, *A Critical Analysis of the Word Σαββάτων In Colossians 2:16* (dissertation), Kapské Mesto: University of the Western Cape, 2018, 342 s.

SCHWEITZER, Eduard, *The Good News According to Mark*, Richmond: John Knox Press, 1970.

TYNDALE, William, *An Answer to Sir Thomas More's Dialogue*, Cambridge: The University Press, 1850.

WESTERHOLM, Stephen, „Sabbath“, in Joel B. GREEN (ed.), *Dictionary of Jesus and the Gospels*, Downers Grove: InterVarsity Press, 1992, 993 s. ISBN 0-8308-1777-8.

WESTERMANN, Claus, *Genesis 1–11: A Continental Commentary*, Minneapolis: Fortress Press, 1994, 636 s. ISBN 0-8006-9500-3.

WITHERINGTON III., Ben, *The Gospel of Mark: A Socio-Rhetorical Commentary*. Grand Rapids: Eerdmans, 2001, 463 s. ISBN 0-8028-4503-7.

The Coptic Version of the New Testament in the Northern Dialect. Volume I, 1897.

Novum Testamentum Latine, Nördlingen: C. H. Beck, 2008, ISBN 978-3-438-05300-8.

<https://theholyyaramaicscriptures.weebly.com/mar-2.html> [cit. 8. 9. 2021].

doc. JUDr. Mgr. Martin Turčan, PhD.

Oswald Chambers – teológ evanjelikálnej spirituality

Pavel HANES

Abstrakt

Článok si kladie za cieľ predstaviť dielo Oswalda Chambersa, ktorý je medzi evanjelikálmi na Západe už takmer sto rokov známy úvahami na každý deň *My Utmost for His Highest*. Tieto boli nedávno preložené a vydané aj u nás pod názvom *To najlepšie pre jeho slávu*. Celé Chambersovo dielo publikované r. 2000 má takmer tisícpäťsto strán a umožňuje ďaleko lepší teologický vhl'ad do jeho myslenia než tieto krátke zamyslenia. Článok stručne informuje o životopisných dátach, významných témach jeho diela a zameraní Chambersovej teológie a spirituality.

Kľúčové slová: Chambers, teológia, evanjelikalizmus, spiritualita

Abstract

The article aims at presenting the work of Oswald Chambers who for nearly hundred years has been known among the western Evangelicals through his daily devotional *My Utmost for His Highest*. Recently it has been translated into our language with the title *To najlepšie pre jeho slávu*. The complete Chambers works was published in the year 2000. It has almost 1500 pages and gives much better insight into his theology than the short daily devotions. The article concisely informs about life, themes and the spiritual theology of Oswald Chambers.

Keywords: Chambers, theology, evangelicalism, spirituality

Oswald Chambers je známy predovšetkým ako autor príručky pre každodenné duchovné zamyslenie *To najlepšie pre jeho slávu*.⁶⁶ Tento výber z jeho kázni a prednášok, ktorý zostavila jeho manželka, vyšiel prvýkrát r. 1927 a odvtedy je opakovane publikovaný a neskôr aj jazykovo modernizovaný. Súborné vydanie

⁶⁶ V slovenčine vydalo vydavateľstvo Porta libri r. 2011.

jeho diela⁶⁷ obsahuje 49 titulov, ktoré boli prv publikované samostatne alebo v rôznych kombináciách podľa príbuzných tém.

Cieľom tohto článku je oboznámiť slovenského čitateľa s podstatnými témami Chambersovej teológie a vzbudiť záujem o hlbšie štúdium teologických a spirituálnych princípov, ktoré sa nachádzajú za jeho stále populárnymi úvahami na každý deň. Keďže jeho vplyvná zbierka úvah na každý deň je dnes známa aj u nás, pokúsim sa informovať o niektorých ďalších tituloch, ktoré vyšli pod jeho menom a môžu prispieť k prehĺbeniu duchovného života slovenských evanjelikálov.

Životopisné údaje⁶⁸

Oswald Chambers sa narodil r. 1874 v Aberdeene v Škótsku ako syn baptistického kazateľa. Keď mal Oswald pätnásť rokov, rodina sa presťahovala do Londýna. Krátko potom počul kázanie známeho londýnskeho kazateľa Spurgeon a pod jeho vplyvom odovzdal svoj život Kristovi.

Chambers bol nadaný umelec a najprv sa rozhodol študovať umenie na Národnej škole umenia (*National Art Training School*) v Londýne a neskôr na univerzite v Edinburhu. Počas štúdia začal vnímať Božie povolanie ku kázaniu evanjelia. Jeho neľahký zápas o životné smerovanie vyriešila až návšteva misionára Hudsona Taylora na univerzite, kde študoval. A tak r. 1897 Chambers sa začal venovať teológii na malej škole v Dunoon, blízko Glasgowa, kde onedlho aj sám vyučoval kurz dejín filozofie. Po vážnej kríze hraničiacej s vnútorným zúfalstvom prežil naplnenie Božou láskou a Svätým Duchom, keď o neho požiadal podľa Lk 11:13.

V rokoch 1906-7 podnikol viacmesačnú cestu do Spojených štátov a Japonska. Od r. 1907 bol reprezentantom Letničného modlitebného zväzu (*Pentecostal League of Prayer*), v rokoch 1910-15 riaditeľom a hlavným vyučujúcim na biblickej škole v Londýne (*Bible Training College*) a cez prvú svetovú vojnu (1915-17) bol kaplánom YMCA pre britských vojakov z Austrálie a Nového Zélandu v Egypte. Zomrel 15. novembra 1917 v Káhire na následky komplikácií po operácii slepého čreva.

⁶⁷ *The Complete Works of Oswald Chambers*, Grand Rapids: Discovery House, 2000. (Ďalej len „CW.“) Vo formáte pdf je možné stiahnuť z internetu.

⁶⁸ Podľa David McCasland, *Oswald Chambers, Abandoned to God*. Grand Rapids: Discovery House, 1993.

Počas života Chambers vydal len tri knihy.⁶⁹ Tituly pod jeho menom, ktoré postupne vychádzali v rokoch 1927 až 1955, boli zostavené z tesnopisných poznámok jeho manželky Gertrúdy (prezývanej „Bidly“). Aj neskôr sa však objavujú jeho diela pod novými názvami, ale sú to rôzne zostavy jeho väčšinou krátkych diel, často v modernizovanej angličtine.

Témy Chambersovho diela

Najdôležitejšou Chambersovou témou, ktorá sa vinie celým jeho dielom, je radikálne nasledovanie Krista, čo sa odráža aj v názve vyššie spomínaných zamyslení na každý deň *My Utmost for His Highest*. Chambers napísal, že ide o motto umelca G. F. Wattsa.⁷⁰ Pre Chambersa tento výrok bol vyjadrením zásady, že „...žiadne úsilie nemôže byť priveľké (*too high*), pretože Ježiš hovorí, že máme byť deťmi svojho Otca v nebesiach. To musí vždy a kedykoľvek znamenať, že pre Jeho výsosť vynaložím svoje krajné úsilie“ (*CW* 531). Výzva k dôslednému učeníctvu je pozorovateľná aj na voľbe názvov, ktoré jeho manželka dávala publikovaným knihám: *Approved unto God* (Osvedčený pred Bohom, 1936), *Disciples Indeed* (Skutoční učeníci, 1955), *Conformed to His Image* (V súlade s jeho obrazom, 1950), *If Thou Wilt Be Perfect...* (Ak chceš byť dokonalý..., 1939), *The Servant as His Lord* (Sluha ako jeho pán, 1959).⁷¹

Inou veľkou témou sú etické prejavy života viery: *Biblical Ethics* (Biblická etika, 1947), *The Moral Foundations of Life* (Morálne základy života, 1936), *The Psychology of Redemption* (Psychológia vykúpenia, 1922), *The Philosophy of Sin* (Filozofia hriechu, 1937), *Not Knowing Whither* (Nevediac kam, 1934).

Ďalším predmetom Chambersových prednášok bolo utrpenie a jeho zmysel: *Facing Reality* (Ako čeliť realite, 1939), *Baffled to Fight Better* (Cez zmätok k lepšiemu zápasu, 1931), *The Graciousness of Uncertainty* (Požehnanie neistoty, 1938), *The Shadow of an Agony* (V tieni agónie, 1918).

Vo všetkých Chambersových spisoch je hlavnou ideou Božia láska prejavená vo vykúpení pre Kristov kríž a realizovaná v nás skrze Svätého Ducha: *Bringing Sons unto Glory* (Oslávenie Božích synov, 1944), *He Shall Glorify Me* (On mňa oslávi, 1946), *The Love of God* (Božia láska, 1938), *Our*

⁶⁹ *Biblical Psychology* (1912), *Studies in the Sermon on the Mount* (1915) a *Christian Disciplines* (1915).

⁷⁰ Watts, George Frederic (1817–1904) – britský maliar a sochár, predstaviteľ symbolizmu (*CW* 992).

⁷¹ Zostavené z niekoľkých menších prác prv publikovaných samostatne.

Brilliant Heritage (Naše úžasné dedičstvo, 1929), *The Place of Help* (Miesto, kde nájdeš pomoc, 1935).

Chambers a Biblia

Chambers konštatuje, že „...moderná kresťanská myseľ nie je živená Bibliou, ale je živená predstavami, ktoré ignorujú Ježiša Krista“ (*CW* 1410). Biblia je pre neho „univerzom zjavených skutočností“ (*the universe of revelation facts CW* 1479), ktoré prijímame na základe viery v Boha. Tieto skutočnosti sú pre nás buď nezmyslom alebo zjavením. Týmto sa stávajú až po našom znovu-narodení skrze Krista: „Biblia nie je pre mňa Božím slovom, ak k nej neprichádzam skrze to, čo hovorí Ježiš Kristus; nemá pre mňa žiadny úžitok, ak ho nepoznám. Kľúčom k môjmu pochopeniu Biblie nie je moja inteligencia, ale osobný vzťah k Ježišovi Kristovi“ (*CW* 25). Tento dôraz na rozhodujúci význam osobného a funkčného vzťahu so vzkrieseným Kristom je v Chambersovom myslení prakticky všadeprítomný.

Pokiaľ ide o výklad Biblie, Chambers sa príliš nevenuje tomu, čo nazývame gramaticko-historická exegéza. Zaujímajú ho spirituálne princípy, ktoré niekedy sú na pozadí alebo len veľmi voľne súvisia s textom, ktorý slúži ako základ jeho prednášky alebo kázne. Aplikácia na aktuálnu spirituálnu problematiku poslucháča – to je to, o čo mu ide predovšetkým. Napríklad k Ezechielovi 1:1 (...otvorili sa nebesia a videl som nebeské videnie) po krátkom úvode o Ezechielovom osobnom zážitku sa adresne pýta poslucháčov: „Videl si niekedy Boha v celej jeho moci a majestátnosti? Videnie Boha a uvedomenie si, kto on je, čo len na moment, má cenu všetkých skúseností s Božou milosťou, aké si kedy mal“ (*CW* 1475). Implikovaným predpokladom tu je, že jestvuje paralela medzi Ezechielovým videním špecifického zjavenia a možnosťou kresťanského spirituálneho prežívania.

Pochopenie Biblie viac súvisí s tým, ako žijem – menej s tým, koľko toho viem: „Je nebezpečne možné pomýliť si vysvetlenie pravdy s pravdou; uspokojiť sa s myšlienkou, že schopnosť vyložiť tieto veci znamená, že ich aj žijem“ (*CW* 925). Slová Biblie sú z Božej moci sviatosťou, skrze ktorú máme účasť na jeho živote“ (*CW* 5), je to jedna z ciest, ktorou k nám prúdi Boží život. Pre tento život sa Biblia stáva vnútornou autoritou. Mimo nej nejestvuje žiadne skutočné osvietenie (*true illumination, CW* 386).

Teológia

V teológii je Chambers konzervatívnym evanjelikálom v tradícii posväteckého hnutia (*Holiness Movement*) – ale rád cituje aj autorov, ktorí nie sú práve vzormi „evanjelikálnej ortodoxie.“⁷² Príkladom môže byť George MacDonald, ktorý mal tendencie k univerzalizmu, alebo básnik Percy Bysshe Shelley, autor spisu „Nevyhnutnosť ateizmu.“ Citácie z týchto autorov sú ocenením ich literárneho umenia, a nie vyjadrením súhlasu s ich teológiou, či filozofiou. Najčastejšie citovaným teológom je Peter Taylor Forsyth,⁷³ škótsky teológ, ktorý v časoch vrcholiaceho vplyvu biblickej kritiky položil do stredu svojej teológie duchovný obsah evanjelia a zvestovanie Kristovho kríža. Forsyth o sebe napísal: „Bohu sa zaľúbilo zjavením svojej svätosti a milosti, ktoré ma veľkí teológovia naučili nachádzať v Biblii, usvedčiť ma z môjho hriechu spôsobom, ktorý zatienil všetky školácke otázky svojou závažnosťou, nástojčivosťou a aktuálnosťou. Zmenil som sa z kresťana na veriaceho a z milovníka lásky na objekt milosti.“⁷⁴ V tomto duchu Chambers píše: „Teológia je veľká vec a takisto aj vierovyznanie; ale Boh je väčší ako oboje; ďalšia najväčšia vec je môj vzťah k nemu“ (*CW* 23).

Východiskom a takpovediac kompasom Chambersovej teológie je Boh zjavený v Ježišovi Kristovi. Božie „omni“ atribúty (všadeprítomnosť, vševedúcnosť, všemohúcnosť) musia byť podriadené Kristovmu výroku „Kto videl mňa, videl Otca“ (Ján 14:9). Chambers ide tak ďaleko, že hovorí: „Som agnostik, a preto som kresťan. O Bohu som nedokázal nič zistiť, všetko, čo o ňom viem, som prijal cez zjavenie dané Ježišom Kristom“ (*CW* 26).

V kozmológii sa Chambers často nepriamo vyjadruje proti platonizmu. Stvorené veci sú dobré, hoci tragicky poznačené hriechom. Stvorenie je „ako orchester, ktorý chváli Boha“ (*CW* 4), čo však neznamená, že môžeme byť optimisti: „Nech sa človek pozrie faktom, tak ako sú, do očí, a jediným možným záverom je pesimizmus“ (*CW* 49). Biblia ukazuje, že podstata vecí je tragická, lebo hriech vytvoril priepasť medzi Bohom a ľudskou rasou. Logické vysvetlenia sveta a života preto nefungujú. Výrok „Boh je láska“ je pochopiteľný jedine tým, čo sú narodení zhora⁷⁵ (*CW* 504). Inak toto tvrdenie môže vyvolať vehementný smiech (*CW* 655). Ale pre kresťana platí: „Pozri sa späť na svoj vlastný príbeh, ako je ti odhalený milosťou, a uvidíš jednu ústrednú narastajúcu skutočnosť – Boh je láska“ (*CW* 655).

⁷² Hoci evanjelikalizmus nemá žiadnu jednotnú teológiu, predsa je možné určiť jeho základné dôrazy, ako sú napr. biblicizmus, dôraz na Kristovu obeť na kríži a evanjelizáciu.

⁷³ Peter Taylor Forsyth (1848-1921). Škótsky teológ, ktorý proti antropocentrickej teológii a všeobecného otcovstva Božieho (*fatherhood of God*) zdôrazňoval Božiu svätosť a nevyhnutnosť teocentrickej teológie.

⁷⁴ https://gospelstudies.org.uk/biblicalstudies/pdf/eq/1964-1_027.pdf (17.11.2022).

⁷⁵ Alternatívny preklad gréckeho „znovu.“

Významnou a často preberanou témou je podstata hriechu (hamartológia). Človek a s ním celý svet je pod hrozivým vplyvom dedičného hriechu. Pre Chambersa dedičný hriech neprináša trest, ale sklon (*disposition*) k hriechu a smrť (*CW* 961). Toto bez ďalšieho upresnenia neznie ako klasická reformovaná teológia.⁷⁶ Podstatou aktuálneho hriechu je „moje právo na seba“ (*my right to myself*). Tento výraz sa v celom diele objavuje viac ako stodvadsaťkrát. Takýto vnútorný postoj (*disposition*) je princípom satanskej vzbury proti Bohu a je zdrojom každej ďalšej formy hriechu. Kristus neočakáva anihiláciu mojej identity (*self*), ale „...ukazuje, ako moja identita (*self*) môže byť správne sústredená v osobnej vášnivej odovzdanosti Bohu (*personal passionate devotion to God*)“ (*CW* 104).

Soteriológia a pneumatológia sú pochopiteľne v Chambersovej tvorbe zastúpené najviac, pretože v tejto oblasti teologického myslenia sa vyskytuje aj najviac problémov pri nasledovaní Krista. Niekedy je obviňovaný z pelagianizmu, keďže u veriaceho predpokladá schopnosti prepožičané Svätým Duchom. „Požiadaj Boha o Ducha Svätého, tj. jeho večný život, a on začne zjavovať (*manifest*) na tvojom smrteľnom tele Ježišov život“ (*CW* 1095). Život v Duchu sa u Chambersa považuje za kresťanskú „samozrejmosť“. Zdá sa, že tento radikalizmus teológov odrádza, ale „bežných kresťanov“ (ak takí jestvujú) priťahuje, a preto sú jeho úvahy také populárne.

Spiritualita

Chambers sa v celom diele neustále vracia vlastne k jedinej téme – ku vzťahu kresťana ku Kristovi a realizácii tohto vzťahu v každodenných šedých povinnostiach: „...aj najdrahší priateľ na zemi je len tieňom v porovnaní s Ježišom Kristom. Musí tu byť dominantné, osobné a vášnivé odovzdanie sa jemu, a len potom sú všetky ostatné vzťahy v poriadku – Lukáš 14:26“ (*CW* 1457). Varuje pred tendenciou nezdravého pietizmu, ktorý dúfa, že Boha získa modlitbami, zasvätením a askézou (*CW* 109). Taký pietizmus je „...zmiešaninou nepoddaného intelektu s afektovaným príľnutím k Ježišovi skrze zbožnosť“ (*CW* 386). Duchovný vzťah s Bohom musí byť založený na realite Kristovho vykúpenia: „Nie je to naša opravdovosť, ktorá nás spojí s Bohom, ani naša oddanosť, ani naše chvíle na modlitbe, ale je to oživujúca smrť nášho Pána Ježiša Krista (*our Lord Jesus Christ's vitalising death*)...“ (*CW* 307).

⁷⁶ Chambers, ako súčasť posväteneckého hnutia, je zvyčajne označovaný za wesleyiána. Ale Wesley je v celom diele citovaný len dvakrát (dvakrát opakovaný je ten istý citát) a niekoľkokrát je spomínaný s miernou nepriamou kritikou. Samozrejme, ak celé posvätenecké hnutie pochádza z wesleyanizmu, tak aj Chambers musí byť wesleyián...

Chambers rázne odmieta delenie kresťanského života na samostatné oddelené časti: prirodzenú a nadprirodzenú. Prirodzené (*natural*) veci sú predchnuté Božou slávou, keď vidíme veci skrze Ducha. Prirodzené veci sa stávajú duchovnými, „...keď vo vzťahu k nim poslúchame Božie slovo“ (*CW* 538). Téma „obyčajnosti“ (*meanness*) je často spomínaná ako podstatná skúška reálnej biblickej spirituality. Chambers varuje pred umelou a afektovanou (*priggish*) spiritualitou, ktorá je prejavom samolúbosti. „Vždy, keď posvätené hnutie (*Holiness Movement*) zdvihne hlavu a začne si uvedomovať samo seba, má tendenciu stať sa vyslancom diabla, hoci začalo ako dôraz na zanedbávanú pravdu“ (*CW* 386).

V diele o kresťanskej disciplíne (*Christian Disciplines*, 1915) môžeme na výbere tém vidieť, čo je pre Chambersa v spiritualite podstatné: (1) duchovné vedenie, (2) utrpenie, (3) ohrozenie, (4) modlitba, (5) osamelosť, (6) trpezlivosť. Žiadna z týchto tém nie je podaná plytko alebo simplifikovane. Chambers bez okolov hovorí o pochybnostiach, protirečeniach, omyloch a nevyhnutnej vytrvalosti. Dielo je poznačené okolnosťami vzniku (prvá svetová vojna), čo mu dodáva na nástojčivej presvedčivosti.

Spása v Chambersovom ponímaní ďaleko presahuje duchovnú skúsenosť: „Spása nie je skúsenosť; skúsenosť je len bránou, ktorou sa spása dostáva do nášho vedomého života“ (*CW* 18). Náboženská skúsenosť môže viesť k riziku seba-dôležitosti – pobožnosťárstva. Taká spiritualita neberie Boha vážne, a bohom sa tu stáva vlastná duchovná skúsenosť. Výzvou je pokračovať ďalej a neostať len pri skúsenosti posvätenia. (Posvätené hnutie zastáva doktrínu o viacerých fázach pôsobenia Svätého Ducha.) Cestou vpred je stať sa úplne nevhodným (*spoilt*) pre tento vek, tento život a získavať učeníkov pre Krista. „Nenávisť a hnev sveta neprichádzajú vtedy, keď sme posvätení; prichádzajú vtedy, keď sa snažíme žiť svoj každodenný život podľa pravidla posvätenia“ (*CW* 6).

Podstatná časť Chambersovho diela je určená budúcim kazateľom a misionárom. V tejto oblasti Chambers prízvukuje, že služobník evanjelia musí viac milovať Boha ako človeka. byť na strane Božej, nie na strane ľudstva. „Dôvod, prečo niektorým z nás chýba moc v kázaní je to, že nemáme vášeň pre Boha, ale len vášeň pre ľudstvo. ...Nikdy nesympatizuj s človekom, ktorý má ťažkosti dostať sa Bohu; Boh nikdy nie je na vine“ (*CW* 18). Práca s ľuďmi na duchovnom poli prináša špecifické pookušenia. Chambers varuje pred tým, čo nazýva „amatérska prozreteľnosť“ (*amateur providence*). Má na mysli taký štýl duchovnej práce, ktorá „zavadzia Bohu,“ aby mohol osobne vstúpiť do života človeka. Prekážkou môžu byť doktríny a skúsenosti z iných prípadov práce s ľuďmi. „Ak sme si istí, akým spôsobom bude Boh pracovať, už nikdy tým spôsobom pracovať nebude“ (*CW* 807). Cieľom práce s ľuďmi je napojiť ich na

osobný vzťah s Bohom skrze Krista, nie stať sa pre nich nepostrádateľným zdrojom duchovného vedenia.

Ďalšou dôležitou témou je pôsobenie Svätého Ducha. Duch je poslaný s cieľom osláviť Ježiša Krista (Ján 16:14). Chambers tejto téme venoval prednášky na *Bible Training College* v Londýne a neskôr v tábore YMCA v Egypte. Vyšli pod názvom *On mňa oslávi* r. 1946.

„Ak som neprijal Svätého Ducha, som mŕtvy pre všetko, čo Boh hovorí, nemám vzťah k tomu, čo Boh chce a som svojím vlastným bohom“ (CW 243). Svätý Duch je jediným interpretom biblického zjavenia (CW 36), je učiteľom, ktorý ukazuje, ako máme aplikovať Kristovo vykúpenie v živote (CW 36). Svojou mocou odstraňuje naše predsudky a uschopňuje nás kráčať v Božom svetle (CW 179). Jeho prítomnosť nám umožňuje milovať ľudí láskou, ktorou Boh miluje nás (CW 203). Moc Ducha sa prejavuje ako prítomnosť osobnosti. Ak ho nepoznáme ako osobu – ale len ako vplyv – limitujeme jeho pôsobenie (CW 204). „Musíme byť ovládaní Svätým Duchom tak, že Ježiš Kristus bude predstavený ľudom, s ktorými hovoríme, príťažlivým spôsobom“ (CW 238).

Záver

Chambersa je dosť ťažké jednoznačne teologicky zaradiť. Jeho jazyk sa často vymyká zo zaužívaných teologických fráz, ktorými sa vyjadrujú systematicky spracované biblické doktríny. Niektoré pasáže sú poznačené akýmsi aforistickým štýlom, ktorý je pravdepodobne spôsobený rozdielom medzi hovoreným a písaným slovom. Chambersova angličtina môže byť pre neangličtina na niektorých miestach náročná, ale oplatí sa s ňou popasovať.

Chambersovo dielo je výzvou k radikálnemu – ale zároveň nenápadnému; k praktickému – ale zároveň hlboko premyslenému; k individuálnemu – ale zároveň komunitnému nasledovaniu Ježiša Krista. Myslím, že slovenskému evanjelikalizmu prospeje Oswalda Chambersa a jeho teológiu poznať hlbšie.

Použitá literatúra

MCCASLAND, D. *Oswald Chambers, Abandoned to God*. Grand Rapids: Discovery House, 1993.

CHAMBERS, O. *The Complete Works of Oswald Chambers*, Grand Rapids: Discovery House, 2000.

ULE, M. *Mrs. Oswald Chambers*. Grand Rapids: Baker Books, 2017.

Prof. ThDr. Pavel Hanes, PhD.